

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Tereza Zajíčková

Stát versus církev – církevní politika KSČ v Příbrami

State versus Church – church Policy of the Communist Party of Czechoslovakia in Příbram

2020

Vedoucí práce: Mgr. Martin Štefek, Ph.D.

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Martinu Štefkovi, Ph.D. za konstruktivní kritiku, vstřícnost a hlavně čas, který mně a mé práci věnoval.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Příbrami dne 26. května 2020

.....

Tereza Zajíčková

Abstrakt

Bakalářská práce si dává za cíl analyzovat problematiku státních institucí ve vztahu k církvi během let 1948 až 1953 ve městě Příbram. Region byl a stále je díky římskokatolické farnosti u kostela Nanebevzetí Panny Marie, známé jako Svatá Hora, významným církevním, především katolickým poutním centrem, náboženský život však zde byl pestrý. Z tohoto důvodu byly zásahy ze strany státu vzhledem k filozofii vládnoucí strany nutné. Práce se tak bude zaměřovat na kroky, které státní orgány učinily v boji proti příbramskému církevnímu životu. Primárně bude práce vycházet z analýzy a interpretace archivních dokumentů, především ze záznamů okresního církevního tajemníka působícího v rámci okresního národního výboru Komunistické strany Československa v Příbrami.

Klíčová slova

církev, církevní politika, Československo, komunistická strana Československa, KSČ, Příbram

Abstract

The bachelor's thesis aims to analyze the issue of state institutions in relation to the church during the years 1948 to 1953 in the town of Příbram. Thanks to the Roman Catholic parish near the Church of the Assumption of the Virgin Mary, known as the Holy Mountain, the region was and still is an important ecclesiastical, especially Catholic, pilgrimage center, but religious life was varied. For this reason, state intervention was necessary due to the philosophy of the ruling party. The work will focus on the steps taken by the state authorities in the fight against the church life in Příbram. The work will primarily be based on the analysis and interpretation of archival documents, especially on the records of the district church secretary working within the district national committee of the Communist Party of Czechoslovakia in Příbram.

Key words:

church, church policy, Czechoslovakia, communist party of Czechoslovakia, Communist Party, Příbram

Obsah

1. Úvod.....	6
Cíl a metodika.....	7
2. Církevní politika v Československu, 1948–1953.....	10
2.1 Nekatolické církve.....	21
2.2 Židé.....	23
3. Okresní církevní oddělení	24
4. Politika vůči jednotlivým církvím v Příbrami.....	29
4.1 Římskokatolická církev	29
4.2 Církev československá (husitská).....	38
4.3 Církev československá evangelická	42
4.5 Židovská obec.....	44
4.6 Situační hlášení 27. června 1953	45
5. Závěr.....	48
6. Seznam zdrojů.....	51
Archivní prameny	51
Legislativní dokumenty	51
Literatura	51
Periodika.....	53
Závěrečné práce.....	53

1. Úvod

Tématem bakalářské práce je církevní politika Komunistické strany Československa v Příbrami a dává si za cíl porovnat dění a postupy v celostátním měřítku s menším regionálním vzorkem. Primárně se zaměřuje na počátky nového režimu, kdy se KSČ chopila moci a nastala tak změna struktur a schémat, tedy na období mezi lety 1948 až 1953.

Město Příbram se již v minulosti stalo důležitým poutním centrem, čímž do kulturního života místních přitahovalo zvyky a tradice církve, především katolické. I místní hornictví, které v Příbrami od 14. do konce 20. století tvořilo důležitou složku průmyslu, ke křesťanským zvykům přivyklo a nemálo horníků chovalo úctu k některým světcům. Od četných poutí se také odvíjely podnikatelské tendence. Ve městě tak vznikaly podniky vyrábějící poutní zboží, které dosáhly vysoké úspěšnosti, a to i v rámci zahraničního exportu. Nutno podotknout, že horníci v místním regionu tíhli i k jiným, nekatolickým církvím, z důvodu velké vlny horníků přicházejících z protestantských zemí.

Příbram byla v otázce kulturních záležitostí církví ovlivňována nejen zevnitř, tedy tendencemi a chováním místních obyvatel, ale i poutníky přicházejícími z různých koutů Evropy. Hlavním cílem jejich cesty byla kaple na kopci v okrajové části města, které s později začalo přezdívat Svatá Hora. Tento název si do budoucích let kaple zachovala. V průběhu 17. století nabyla takové důležitosti, že došlo k rozšíření původní kaple na rozsáhlý areál v raně barokním stylu. Zlepšením přístupnosti a zvětšením kapacity areálu došlo k zintenzivnění cest na Svatou Horu. Následná korunovace milostné sošky Panny Marie Svatohorské v roce 1732, která je v areálu uchovávána, a udělení čestného titulu basilica minor zapříčinily, že prestiž poutního místa vzrostla na mezinárodní úroveň.

Po únorovém převratu roku 1948 Komunistická strana Československa získala velmi silnou pozici ve vládě, kdy obsadila většinu ministerských postů. Tím se vedení chodu celého státu dostalo prakticky jen do jejich rukou. Vzhledem k filozofii strany a celkovému programu bylo žádoucí církve začlenit do státních institucí. Proto se po nástupu nového politického režimu rozbíhaly procesy, které měly za cíl církve podmanit a začlenit do všeobjímajícího systému.

Vzhledem k přístupu Komunistické strany k církvím a také k postavení Příbrami v rámci náboženského světa, především katolického díky důležitosti farnosti u kostela Nanebevzetí Panny Marie Svatá Hora, bylo evidentní, že i zde, stejně jako ve všech koutech

Československé republiky, bude muset k markantním zásahům dojít. O to více kvůli postavení a prestiži Svaté Hory. Státní instituce jednak potřebovaly odříznout běžné obyvatelstvo od církevního života, ale zároveň šlo také o přerušování poutí a dalších akcí, které mohly narušovat stranické postupy.

Cíl a metodika

Cílem bakalářské práce je analýza menší jednotky regionálního rozsahu a její církevní politiky. Bude zkoumán vliv politických institucí na církevní objekty a jejich řízení v rámci města Příbrami, a také postupy, které tehdejší režim vůči jednotlivým farnostem, sborům, náboženským obcím i jednotlivým správcům ve městě praktikoval. Práce si klade otázku, do jaké míry byly metody v rámci regionu totožné, a do jaké míry odlišné s obecnými postupy, jež nám předkládají monografie zabývající se historickým vývojem Československa, a zda podmínky místním církevním institucím stěžoval fakt, že město je a bylo významným centrem poutí. Do jisté míry jde o komparaci celkového dějinného kontextu s vývojem menší geografické jednotky, která má za cíl popsat odlišnost specifického regionálního fenoménu, a možná tak nalézt určité odchylky od obecného kontextu. Výzkumnou otázkou této práce tedy je: jakým způsobem se vyvíjela církevní politika v regionu, kde měla církev, zvláště pak katolická, velmi silný vliv? Jak se regionální vývoj lišil od obecného kontextu, či jak moc se situace podobá obecnému historickému výkladu této fáze dějin Československa?

Vzhledem k faktu, že práce je charakteru politicky historického, je proto primárně tvořena analýzou historických pramenů a odborné literatury. Ty jsou následně interpretovány jako komparace dvou syntéz zpracovaných faktů, ústící do závěru, k němuž práce dochází.

Práce je rozdělena do dvou částí – první část je obecným úvodem a vzhledem do celoplošné situace v rámci Československé republiky. Tato obecná teorie bude interpretována na základě odborné literatury, protože je toto téma poměrně obsáhle zpracováno. Využito bude obecných kompendií zaměřujících se na problematiku církevní politiky komunistické strany v Československu.

Druhou částí práce, která je však tvořena dvěma zastřešujícími kapitolami, bude samotná analýza menší jednotky v rozsahu regionálním, a popis situace v rámci ní. Tato část

je založena na analýze a popisu dobových historických pramenů. Jedná se o zpracování archivních záznamů o okresním církevním oddělení, tedy o jeho struktuře a funkcích, a následně o samotné církevní politice, jež byla aplikována na jednotlivé obce, sbory a farnosti.

S volbou zdrojů ve druhé části souvisí stav současného bádání a relevantnost tématu. Téma církevní politiky v Příbrami není regionálním historikům úplně neznámé, nicméně do současné doby stále nevznikly publikace toto téma blíže interpretující. Monografie a články, popřípadě části bakalářských či diplomových prací, které v minulosti vznikly, se zatím věnovaly pouze dílčím, úzkým či okrajovým tématům, a i ta byla zpracována v menší míře. Stav bádání a snad i vznik syntéz je v procesu (zcela jistě bude přínosnou publikací chystaná kniha PhDr. Věry Smolové, ředitelky Státního okresního archivu v Příbrami, o historii Svaté Hory). Práce je tedy nejen pokusem o nový vhled do celkové problematiky, ale také snahou o přiblížení tématu, o kterém dodnes nebylo celistvě publikováno.

V otázce obecného kontextu a politického vývoje Československa ve vztahu k náboženským institucím je stav bádání oproti zdrojům v rámci regionu samozřejmě mnohem rozmanitější a pestřejší. Stejně jako v rámci jiných témat, která lze studovat v kontextu dějin Československa v letech 1948 až 1989, byla polistopadová akademická obec plodná a vznikly práce vcelku dobře hodnotící danou problematiku. V práci byla jako stěžejní využita monografie Karla Kaplana, *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*, a to primárně pro tendenci zhodnotit církevní politiku plošně. Společným problémem všech ostatních monografií je totiž apel na katolickou církev. Je samozřejmé, že katolická církev měla své přední místo i v tomto dějinném úseku, pokud však chceme řešit církevní politiku jako fenomén, je třeba k tématu přistoupit s tím, že církvi v Československu působilo hned několik, a některé z nich dokonce po roce 1948 získaly určitý status, k jehož vysvětlení se během kontextuální kapitoly práce dostane. Ostatní církve tedy v obecném kontextu nejsou až tolik propírány, nicméně i k nim lze najít články a studie v rámci sborníků, či lze najít aspoň letmé zmínky v rámci monografií, které se zabírají mnohem rozsáhlejším časovým rozpětím. Menší množství monografií může vysvětlit fakt, že jednotlivé církve se nijak výrazně neprojevovaly a jejich reakční období nastalo až v letech následujících.

Jak již bylo letmo zmíněno v odstavcích výše, práce je primárně rozdělena do dvou celků – obecné teorie a následné analýzy samotného tématu bakalářské práce. V první části budou v jednotlivých kapitolách představeny základní body v rámci počátků vývoje církevní

politiky nastolené vládnoucí stranou. Vzhledem k rozsáhlosti tématu je tato část pojata spíše povrchně, jakožto obecný úvod, seznámení s problematikou je však důležité pro pochopení kontextu a pro možnost následné komparace církevně-politické situace.

Druhá část bakalářské práce bude rozdělena do základních kapitol. První kapitola výzkumné části představí chod okresního církevního oddělení, jeho složky a stručný výčet činností, ve druhé kapitole pak bude zdokumentován vývoj jednotlivých církví. První a stěžejní podkapitola se zaměřuje na vývoj církve římskokatolické, právě pro její rozsáhlost a pro celorepublikovou důležitost poutního areálu Svatá Hora, jež byla zdůrazněna již v úvodu. Další kapitoly se následně věnují vývoji dalších institucí. Budou analyzovány Československá církev, dnes také s přízviskem husitská, Českobratrská církev evangelická a obec židovská. Pro další náboženská společenství nejsou v rámci fondů žádné archivní záznamy. Lze tak předpokládat, že jejich vyznavači se v okrese nevyskytovali.

2. Církevní politika v Československu, 1948–1953

Církev byla po únorovém převratu roku 1948 stále nezávislým subjektem, který si udržoval autonomii. Komunisté s touto situací samozřejmě spokojeni nebyli, protože to znamenalo jakéhosi protihráče v otázce držení moci. Strach v nich vyvolával také fakt, že především katolická církev, nadnárodně organizovaná, mohla být jakousi paralelou ke komunistické internacionále. Komunisté si však také uvědomovali, že pokud ovládnou církev, ovládnou i velkou část společnosti, vzhledem k „členské základně“. Začal tedy „hon na lovnou“, která se však stala mnohem obtížněji dosažitelnou, než se na začátku mohlo zdát.¹

Komplikovanost vztahů byla jasná již od počátku. Silně ateisticky a protinábožensky zaměřená politická filozofie stála proti instituci, jejíž bůh byl hybatelem všeho. Církev nedoufala a ani neočekávala jakoukoli možnost smíření těchto dvou odlišných světů, a ani komunisté nepředpokládali, že by mohl vzniknout smysluplný dialog s nepřítelem, který za svého boha skrývá protistátní činnost. Tento pohyb na tenkém ledě byl samozřejmě vidět i na spolupráci předních činitelů, především kardinála Berana a delegátů Komunistické strany, Rudolfa Slánského a Alexeje Čepičky.²

V prvopočátcích celého konfliktu nebylo třeba specializovaných úřadů, proto jednání s jednotlivými církvemi zaštiťovala komise pro církevní a náboženské otázky Ústředního akčního výboru Národní fronty. Postupem času se však zintenzivňovala práce této komise, a hlavně se jednání i samotná problematika stávaly mnohem komplikovanějšími. I z toho důvodu byla v dubnu roku 1949 ustanovena komise nová, fundovanější, sestavena z ministrů a členů vedení strany, která původně čítala šest členů, a proto se vžil název „církevní šestka“. Tato instituce však nevydržela moc dlouho a již na přelomu roku 1951 a 1952 byla nejspíše zrušena.³

Nadějí pro světlé zítřky se stala dohoda o zřízení církevních komisí, nicméně možnost spolupráce opět velmi rychle ztroskotala. Národní fronta sice přistoupila k jejich ustanovení, jak navrhoval kardinál Beran, ale jejich složení bylo zase v rozporu s představou kardinála.

---

¹ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Str. 28–30.

² KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 23–25.

³ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 20.

Ony církevní komise totiž měly opět být pod taktovkou Národní fronty, nikoli vlády spolu s katolíky. Další aspekt, který zazdil všechna jednání, byl ten, že se církevní komise, vedle zástupců Národní fronty, měla skládat ze členů všech církví, nikoli jen katolické, jak si kněží představovali.⁴

První výraznější agitace proběhla během dubnových volebních příprav v roce 1948. Jednoznačným cílem komunistů bylo přimět církev, aby vyjádřily kladný postoj k režimu skrz schválení kandidátky Národní fronty. Tlak přicházel jak ve formě osobních hovorů, tak i velkých konferencí. Tato agitace se vzhledem k počtu 180 nově spolupracujících kněží zdála být úspěšná. Kardinálův zásah byl však stejně rychlý, a stejně účinný. Jeho varovné dopisy, které vedle něj zasílali i biskupové, přiměly účastníky konferencí spolupráci přerušit.⁵

Květnová jednání se stala další možnou cestou ke vzájemné spolupráci. Celou situaci však komplikoval kardinálův postoj k jednáním. Stále vnímal nutnost respektovat vyjádření Vatikánu a bral tak tato jednání spíše jako schůze poradního charakteru, což brzdilo vznik jakékoli dohody mezi státem a církví. Tato Beranova zdrženlivost však hrála do karet komunistům a církev tak přicházela o drahocenný předvolební čas, kdy byli komunisté ještě do určité míry ochotni ustupovat.⁶

Situace se začala čím dál intenzivněji vyostřovat. V polovině května širší církevní komise Národní fronty, tj. rozšířena o zástupce významnějších církví, vydala prohlášení, ve kterém ustanovovala rovnoprávné postavení všech církví. Do sporu se stát a katolická církev dostaly také v otázce poslance Plojhara, jemuž měla být udělena výjimka v otázce zákazu kandidatury duchovních na poslanecký post.⁷ Kardinálovo slovo, že žádnou výjimku nikdy neudělil, stálo proti slovu Alexeje Čepičky, který trval na tom, že Beran své stanovisko změnil z důvodu apelu ze strany Vatikánu a zástupce amerického prezidenta.⁸

Květnové volby byly vítězstvím pro komunisty, rozhodně ne však pro církev. Dle zpráv informátorů Komunistické strany církev přistoupila k volbám pasivně, zvrátit či nějak výrazně ovlivnit výsledky se jí, oproti slovenským kolegům v některých okresech,

---

⁴ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 26.

⁵ Tamtéž. Str. 28–29.

⁶ Tamtéž. Str. 33.

⁷ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Str. 32.

⁸ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 33–35.

nepodařilo.⁹ Primárním cílem strany se po vítězných volbách stalo narušení vazby církve na Vatikán a vytváření podhoubí pro národní církev.¹⁰

Obě strany z přímých zkušeností pocítily sílu nepřátelství již během několika měsíců po vyhlášení volebních výsledků. Církev se dostala do situace, kdy byla její suverenita v jednání zcela ztracena, komunisté pak byli nuceni přijmout fakt, že dosáhli pouze neutralizace církve ve volbách. To posilovalo hlasy radikálů v řešení církevní otázky. Konflikt byl evidentně nevyhnutelný, to ale neznamenalo, že se strany nesnažily tento stav co nejvíce oddálit. Umírněný postoj, i přes množení příznivců radikálních řešení, ve straně stále převažoval, a církev, vědoma si své slabosti, se stále snažila jednat, aby získala co nejvíce ústupků a výjimek. Nutno však podotknout, že dílčí ústupky ve prospěch církve byly jen kapkou v moři oproti ztrátám, které v otázce budoucnosti církví následovaly.¹¹

Spor mezi státem a církví se vyostřoval, protirežimní aktivita duchovních se zintenzivňovala. Snaha církve o obnovu jednání byla během podzimu již zcela marná. Komunisté měli moc pevně v rukou a velmi dobře věděli, že jejich pozice je natolik silná, aby oni byli ti, kdo rozdává karty.¹²

Snaha státu utnout kontakty s Vatikánem a vnitřně rozvrátit domácí církev však nebyla až tak úspěšná. Jedním z projevů byla např. diskuse o platech duchovních a začlenění je do struktur jako státní zaměstnance. Bylo zcela evidentní, že kněží stále stojí za biskupy. To motivovalo k využití administrativy pro budování vlastní sítě informátorů, či speciálních kartoték evidujících všechny působící kněze a jejich postoj vůči režimu. Po vzoru „velké šestky“ začaly vznikat i tzv. církevní pětky a trojky, na úrovních okresů a krajů.¹³ S velkou intenzitou byla navázána komunikace církevních tajemníků s jednotlivými duchovními, ať už přímá v podobě rozhovorů, či nepřímá, kdy byla sledována jejich činnost. Státní bezpečnost zřídila speciální oddělení, pověřené sledováním kněžích, což mělo značný vliv na radikalizaci přístupu k církvi v jejích řadách. V lednu roku 1949 se již situace

---

⁹ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Str. 32.

¹⁰ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 36–37.

¹¹ Tamtéž. Str. 40–42.

¹² Tamtéž. Str. 48–50.

¹³ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Str. 45.

vyhrotila natolik, že přicházely návrhy na zostřování politiky – pomalé omezování církve a také postupná likvidace jejího vlivu na společenský život.¹⁴

Již počátkem roku 1949 bylo tedy vše připraveno pro pomyslnou bitvu. Státní aparát dokončil spletitou síť, která měla za úkol sledovat a řídit církevní život. Církev však neztrácela naděje, a sympatie s jejím postojem byly znát i v řadách věřících. Zvýšila se účast na mších, a tím stoupl i počet konaných akcí. Nešlo očekávat jinou reakci než ještě tvrdší postup ze strany státu. V březnu roku 1949 tak Alexej Čepička motivoval kraje k ostřejšímu přístupu a tlaku na duchovní. Pokyn zněl jasně – nestrpět ani náznaky nevole.¹⁵

Ohniskem sporu se zdálo být uznání tzv. čtyř podmínek, jež byly reakcí komunistů na biskupské memorandum z 19. ledna 1949. Konkrétně stát usiloval o prohlášení oddanosti režimu, zrušení Plojharovy suspenze, tresty pro duchovní odsouzené za protistátní činnost, a umožnění spolupráce jednotlivcům s orgány lidové správy.¹⁶ Incident s odposlouchávacím zařízením během biskupského jednání ve Smokovci však opět zastavil březnová jednání, a urážlivá reakce ze strany ministra vnitra Václava Noska i jakoukoli ochotu zástupců církve se státem jednat.¹⁷ Nosek tehdy ve svém dopise opět zkoušel trpělivost biskupů i Vatikánu, když prohlásil, že taková zařízení Státní bezpečnost nepoužívá a jediným vysvětlením celé situace je tedy možnost, že odposlouchávací zařízení nastražil Vatikán, aby ohlídal poslušnost biskupů.¹⁸ Horším důsledkem tohoto činu byl pro státní aparát fakt, že přišel o značnou část biskupů, která po incidentu stála opět na straně kardinála Berana. Vyostřená zpětná reakce však zazdila i umírněné komunisty, a tím skončila již definitivně jakákoli naděje. Byly zahájeny ještě silnější perzekuce, které byly dále posíleny vytvořením instituce krajských, okresních a místních církevních tajemníků. Velký potenciál pro budoucí plány komunistů měla československá církev. Ta se některým členům státního aparátu zdála být dobrou základnou pro národní církev, která měla nahradit protistátního nepřítele napojeného na imperialisty a Vatikán. Nadšení z využití československé církve však nedominovaly u všech zástupců – kupříkladu Slováci upozorňovali, že v jejich oblastech československá církev tak dobré pozice nemá. Nicméně boj za národní církev započal.¹⁹

---

¹⁴ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 53–56.

¹⁵ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 61–62.

¹⁶ Tamtéž. Str. 60.

¹⁷ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. Str. 31.

¹⁸ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 22.

¹⁹ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 65–69.

Národní církev neměla být primárně ani tak zdrojem národních hodnot, jako spíše instituce, která je zcela nezávislá na Vatikánu a Svatém stolci, a v otázce mezinárodní tak plně autonomní. Onu autonomii samozřejmě nelze hledat ve vztahu k politické moci. Stát měl chod církve plně řídit, například tím, že měl svévolně jmenovat biskupy apod. Doteď se totiž stát musel řídit tzv. *modus vivendi*, tedy úmluvou Vatikánu s Československem z roku 1928, která umožňovala mimo jiné i jmenování biskupů plně pod kontrolou Vatikánu, nikoli Československa. To bylo komunistům dost nelibé.²⁰ Po jmenování následoval pouze slib věrnosti republice, který byl od roku 1928 vyhláškou z roku 1949 výrazně pozměněn, v souladu s novým politickým zřízením.²¹

Zvýšený dohled, zavedení povolování shromáždění, sbírek a množení tiskovin úřady, pravidelné přehledy o církevním majetku, politická školení. To všechno byla nařízení, která se od 4. května roku 1949 týkala i církví. Omezení se výrazně dotkla i školství a vzdělávání, kde došlo k postupné likvidaci církevních škol, a duchovním bylo přísně zakázáno studium v Římě.²²

Vedle opatření a omezení nastal proces rozdělování uvnitř katolické církve, který komunisté již dlouho plánovali vykonstruovat. V průběhu dubna roku 1949 byla navázána spolupráce s tzv. pokrokovými kněžími, kteří měli pomoci úřadům rozpoutat boj v jádru. Dne 28. dubna byl na poradě přijat koncept hnutí Katolická akce²³, a oficiálně bylo hnutí vyhlášeno v červnu 1949.²⁴ Strana doufala, že velkou část hnutí obsadí právě kněží a výrazné osobnosti, nicméně byli nuceni přistoupit k variantě, že velkou část členské základny budou tvořit spíše laici.²⁵ Název hnutí byl reakcí na „pravou“ Katolickou akci – sdružení, které komunisté vnímali jako protistátně činné. Těchto „pokrokových kněží“ bylo však málo a jejich jména nabyla jen malé důležitosti (o církevních trestech nemluvě) na to, aby mohli být v tuto chvíli doopravdy hybnou silou.²⁶ Co nevyřešila diplomacie, později vyřešila hrubá síla a nátlak, a jednotliví kněží byli v následujících měsících donucováni k podpoře

---

²⁰ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 18.

²¹ Tamtéž. Str. 34.

²² KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 73–74.

²³ Tamtéž. Str. 89.

²⁴ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. Str. 31.

²⁵ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 23.

²⁶ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 77.

Katolické akce, s čímž katolická církev bojovala skrz pastýřské listy a ostré výzvy.²⁷ Nejvýraznější pastýřský list vyjadřující se k této problematice nesl název „Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“.²⁸

Hnutí Katolické akce velmi rychle vzplanulo, ale plamen moc dlouho nevydržel. Již na podzim roku 1949 shledávaly příslušné krajské úřady, že je hnutí prázdné, bez jakýchkoli známek aktivity, a k jejímu úplnému vyhoření došlo na počátku roku 1950. Snaha hnutí v dalších letech oživit byla již marná. Církev v tomto ohledu vyhrála nad státním aparátem ve své soudržnosti. Komunisté totiž stáli před silným soupeřem – vírou a silou vlastního přesvědčení.²⁹

I přes neúspěch s Katolickou akcí se stát odmítal vzdát své přesily. Dne 22. srpna roku 1949 byl zřízen Státní úřad pro věci církevní, jehož primárním posláním byla vnější správa církve (především v otázce hospodářského zabezpečení), a jenž byl definován církevními zákony (konkrétně zákonem č. 217/1949 Sb., o zřízení Státního úřadu pro věci církevní, a vládním nařízením 228/1949 Sb., o působnosti a organizaci Státního úřadu pro věci církevní). Dohled Státnímu úřadu zjednodušovala krajská a okresní církevní oddělení, v jejichž čele stáli církevní tajemníci (dle § 5 vládního nařízení 228/1949 Sb.).³⁰

Ony církevní zákony formovaly další vlnu boje státu s církvemi. Boj se vyostřoval v tom, že už nešlo o pouhá hnutí. Církevní zákony byly zákony v pravém slova smyslu, což přispělo i k možnosti duchovní trestně stíhat za vyjádření se proti nim, a prostor pro revizi byl de facto nulový. Stejně tak je nutné zmínit, že toto byla oblast, do které duchovní již neměli sebemenší šanci zasáhnout.³¹ Ti však stále nevzdávali svůj boj, a odhodlaně vzdorovali i tomuto typu nátlaku, nicméně je dobré podotknout, že pouze oficiálně, jakožto celek. Když pak stát zvolil taktiku apelu na jednotlivce a zahájil hovory s kněžími o skutečném, individuálním stanovisku k úpravě platů, došel k závěru, že 70 % duchovních nemá např. s novým platovým zákonem problém. Je možná otázkou, nakolik osobní kontakt v duchovních vyvolával strach, a proto tedy takový rozkol, je ale spíše pravděpodobné,

---

²⁷ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. Str. 31–33.

²⁸ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Str. 36.

²⁹ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 91.

³⁰ TRETERA, Rajmund Jiří. *Stát a církev v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Právo, 2002. Str. 46.

³¹ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 96.

že k individuálnímu stanovisku duchovní vedla jejich finanční situace.³² Církevní zákony postihovaly všechny církve – ač byla nařízení č. 219–223/1949 Sb. obsahově prakticky totožná, každé z nich se vztahovalo na jinou z nich. Každá církev tak měla de facto svá vlastní opatření, i když definovala to samé.³³ Církevní zákony byly schváleny 14. října roku 1949 a výrazně posílily možnosti státu zasahovat do chodu církve a jejího života, konkrétně přes Státní úřad pro věci církevní. Její nezávislost byla definitivně zbořena a z kněze se prakticky stal „státní úředník“.³⁴

Dne 21. října roku 1949 proběhla konference biskupů, která měla vyřešit, jaký jednotný postoj bude církev mít. Z jednání bylo zcela evidentní, že i přes snahu církve si zachovat jistou míru autority byly ústupky značné, což překvapivě komunisty spíše znepokojilo, než potěšilo. Toto stanovisko totiž znemožnilo snahy církev postupně rozložit. I proto se předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa rozhodlo odpovídat ostře negativně. Velmi silným bodem argumentace komunistů bylo taktéž neustálé přesměrovávání na Státní úřad pro věci církevní. Odmítali komunikovat se zástupci, když pro svoje stížnosti měli vlastní úřad.³⁵

Skládání slibu duchovních do rukou státu odstartovalo v lednu roku 1950. Těm kněžím, kteří odmítli slib splnit, měla být zakázána jejich pastorační činnost, a následně měli být internováni do předem určených klášterů. Ti, kteří ke slibu chtěli přidat dodatek, schválený biskupskou konferencí v říjnu roku 1949 o tom, že činnost „není v rozporu s božskými a církevními zákony a přirozenými právy člověka“, byli nuceni dovětek stejně vypustit. Komunisté si mohli tak ke svému skóre úspěchů připsat další bod.³⁶

Snaha administrativně ovládnout chod církevního života byla evidentní prakticky všude. Církevní zákony ukládaly povinnost hlášení náboženských shromáždění mimo pravidelných mší, tzn. všechny misie, poutě, či schůze a porady duchovních.³⁷ Pokud duchovní tuto povinnost nedodržoval, přebíral jeho osud trestní zákoník. Ten definoval trestný čin porušení zákona o hospodářském zabezpečení, či maření výkonu duchovního.³⁸ Rozběhla se

---

³² Tamtéž. Str. 98–99.

³³ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 26.

³⁴ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 101.

³⁵ Tamtéž. Str. 105–106.

³⁶ Tamtéž. Str. 108.

³⁷ Tamtéž. Str. 111–112.

³⁸ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 27.

taktéž cenzura pastýřských listů, oběžníků, letáků a dalších tiskovin. Došlo i k zásadní reorganizaci bohosloveckých učilišť. Vliv státu prostoupil i církevní život věřících, intenzivně v roce 1950. Matrika už byla záležitostí státních úřadů, nikoli úřadů farních – dítě tak bylo povinně vedeno na matrice, dobrovolně mohlo být křtěno.³⁹ Svatební sliby od roku 1950 zazněly nejdříve na úřadech, až později, dodatečně, si mohli novomanželé říct své ano v kostele.⁴⁰

Církví, která v průběhu pár let tak říkajíc zemřela, byla církev řeckokatolická, s největším vlivem v slovenské části republiky. Stát využil rozpínavosti pravoslavné církve, která již od roku 1946 neskrývala svůj záměr rozšířit sféru vlastního vlivu na úkor řeckokatolické církve. Celý proces byl nazván „Akce P“ (písmeno P mělo představovat pravoslaví⁴¹) a v průběhu roku 1950 bylo mnoho duchovních internováno a velká většina věřících donucena ke konverzi. Pomyslnou černou tečkou za existencí církve byl tzv. prešovský sobor konaný v dubnu roku 1950. Bez přítomnosti jakékoli vyšší autority byl pod nátlakem odhlasován přestup k církvi pravoslavné.⁴² Vzhledem k faktu, že v rámci Čech byla působnost řeckokatolické církve zcela minimální, v české společnosti represe proti řeckokatolické církvi nevyvolávaly žádné výrazné vzrušení.⁴³

V dubnu roku 1950 proběhla další, v československých církevních dějinách mnohem výraznější akce, a to tzv. Akce K, která měla za cíl internaci mužských řádů a kongregací po celém Československu. Silným motivem pro započetí tohoto procesu bylo nelibé vyjadřování jejich zástupců. Stát plánoval úplnou likvidaci řádů, to se však ze strachu z kritiky ze zahraničí nezrealizovalo.⁴⁴ Nutno podotknout, že mužské řády a kongregace byly komunistům trnem v oku už jen ze své podstaty. Jejich život, tedy život autonomní a velmi dobře organizované komunity, byl pro likvidaci komunistickým režimem obzvláště těžkým cílem oproti běžným kněžím a biskupům, kteří vzhledem k izolovanosti a „osamění“ podlehlí snáze.⁴⁵ Aby však stát předešel negativnímu ohlasu ve veřejném prostoru, bylo

---

³⁹ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 111–112.

⁴⁰ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 39.

⁴¹ Tamtéž. Str. 37.

⁴² BOHÁČ, Zdeněk, Násilné zrušení řeckokatolické církve na počátku 50. let v Československu. In: HANUŠ, Jiří, Jan STRÍBRNÝ, ed. *Stát a církev v roce 1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. Str. 90–91.

⁴³ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 38.

⁴⁴ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. Str. 61.

⁴⁵ Tamtéž. Str. 43.

třeba vyvolat rozhořčení. Dne 31. března byl zahájen první, nejstěžejnější vykonstruovaný proces s řeholníky, proces Machalka a spol.⁴⁶ Samotný zásah Státní bezpečnosti v kláštorech proběhl v noci z 13. na 14. dubna roku 1950, druhá etapa pak o dva týdny později. Jednotky Státní bezpečnosti někdy poklidně, někdy násilím vnikly do budov klášterů a řeholníky odvezly na předem určená místa, tedy do internačních klášterů. Zajištění byli i ti, kteří se v danou dobu nenacházeli v budově.⁴⁷ Úspěšnost celé akce motivovala stát k internaci i ženských řádů, ze zcela stejných důvodů. Centralizace řeholnic však byla pozvolnější, i vzhledem k jejich nepostradatelnosti, a to především v rámci nemocnic.⁴⁸ Je dobré zmínit, že všechny akce fyzicky prováděla pouze Státní bezpečnost. Státní úřad pro věci církevní se přímo akce neúčastnil, Státní bezpečnosti pouze poskytoval seznamy jmen a dával celé akci spíše metodickou strukturu, než že by přímo konal.⁴⁹

Druhá polovina roku 1950 byla návratem k lehce mírnější politice, i když represe stále nekončily. Do čela Státního úřadu pro věci církevní se po Alexeji Čepičkovi dostává Zdeněk Fierlinger. V této době byl již z velké části dokonán jeden z velkých cílů komunistů, a to diferenciaci duchovních, což uvolnilo cestu vytvoření masového hnutí tzv. vlasteneckých kněží. Toto seskupení se od předchozího hnutí tzv. pokrokových kněží lišilo v jakýchsi nárocích na členskou základnu. Jejimi členy už nemuseli být jen kněží výrazně sympatizující s režimem a silní odpůrci Vatikánu, ale i ti kněží, kteří stále uznávali hlavní církevní autoritu. Ti však museli být ochotni spolupracovat. Rozvoj nastartované spolupráce měla zastřešit konference vlasteneckých kněží na Velehradě v červenci roku 1950.⁵⁰ Vzhledem k novému trendu izolace biskupů do úplného domácího vězení byla možnost nahradit biskupské konference schůzemi kapitulních a generálních vikářů, což státu také dost nahrávalo. Ti s nimi totiž spolupracovali ve větší míře než biskupové.⁵¹

Velkou otázkou pro komunisty byly církevní procesy. Komunisté v řadách Státní bezpečnosti a justice byli pro radikální řešení, tedy zahájení soudních procesů i s duchovními. Státní úřad pro věci církevní, i většina členů vedení strany se přikláněla

---

⁴⁶ VAŠKO, Jan. Přehled a charakteristika církevních procesů padesátých let. In: *Církevní procesy padesátých let: [sborník příspěvků z konference pořádané Českomoravskou generální delegaturou Řádu karmelitánů, Českou křesťanskou akademií a Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským 21.-22.5.2002 v Praze]*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Str. 16–17.

⁴⁷ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2004. Str. 69–73.

⁴⁸ Tamtéž. Str. 80–82.

⁴⁹ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 127.

⁵⁰ Tamtéž. Str. 126–127.

⁵¹ Tamtéž. Str. 133.

k mírnějšímu řešení, tedy soudní procesy nerozbíhat a spíše biskupy a další zástupce církve získávat na svoji stranu, popřípadě vše řešit administrativní cestou. Soudní procesy byly i přesto zahájeny, i když ne v takovém množství, v jakém původně Státní bezpečnost chtěla a předpokládala.⁵² V letech 1949 až 1952 byly soudní procesy s duchovními nejintenzivnější, ročně bylo zatýkáno 60 až 80 kněží.⁵³ V rámci tohoto tématu nelze pominut jeden z prvních případů, který komunisté chtěli využít k zastrašení církve, jakousi předeheru Akci K v dubnu 1950 – případ číhošťského zázraku. Páter Josef Toufar byl za účelem vykonstruovaného doznání mučen, a na následky právě těchto výslechových metod dne 25. února 1950 zemřel. Tragický příběh číhošťského faráře měl i zákulisní politické vyústění – tím, že z pohybu kříže, jenž byl předmětem celého případu, byl mimo jiné obviňován i Vatikán, došlo k definitivnímu přerušení kontaktů, a diplomatický zástupce Ottavio de Liva byl vypovězen ze země.⁵⁴

Koncem roku 1950 byli mnozí zástupci církve ochotni opět jednat. Moc však měli již pevně v rukou komunisté, proto se rozhodli předložit biskupům jasné podmínky – uznání církevních zákonů v plném rozsahu, uznání hnutí vlasteneckých kněží, načež alespoň dva členové hnutí obsadí volná biskupství, a také odvolání církevních trestů z politických důvodů. Tyto podmínky by byly pro církve zcela jasně bezpodmínečnou kapitulací⁵⁵, každopádně i přesto biskupové, pokud byli úřadem vyhodnoceni jako vhodní (což se zdaleka netýkalo všech), v březnu roku 1951 přistoupili na podmínky a poprvé složili slib do rukou státu.⁵⁶

Posledním krokem k vítězství mělo být odstranění kardinála Berana. Ten rezignaci striktně odmítl, a stejně tak opět odmítl složit slib. Reakcí bylo zahájení trestního řízení, přičemž na základě rozsudku byl internován mimo Prahu, v okrese Blatná.⁵⁷ V očích Vatikánu se Beran stal pravým bojovníkem za církevní hodnoty, a za jeho odpor vůči vládě byl obdivován.⁵⁸

---

⁵² Tamtéž. Str. 169.

⁵³ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská, 2004. Str. 35.

⁵⁴ BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. Str. 36–37.

⁵⁵ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948–1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 141–142.

⁵⁶ Tamtéž. Str. 144.

⁵⁷ Tamtéž. Str. 145–146.

⁵⁸ Tamtéž. Str. 149.

Donucení většiny duchovních v rámci katolické církve ke složení slibu se zdálo být završením snah komunistů, ve skutečnosti však byly jen pouhým začátkem. Stát si totiž uvědomoval svoje možnosti, které ovládnutím československého církevního života získal. Školení zástupců církve a veškeré porady se tak staly výchovou nových agitátorů. Probíranými tématy byly často otázka míru, zahraniční politika, či zemědělské práce.⁵⁹

V situaci, kdy úřady „umravnilý“ posty nejvyšší, byl čas zapracovat na zklidnění na úrovni menších jednotek, tedy jednotlivých far. Státní úřad pro věci církevní se s kněžími vypořádával dvěma způsoby – nahrazováním, což nemělo tak velký úspěch, a poté internací či přímým vězením, což byla varianta, kterou Státní bezpečnost vítala, a mnohdy zneužívala. Fierlinger si stěžoval, že Bezpečnost prováděla zatýkání v mnohem větším rozsahu, než úřad navrhoval. Nejintenzivněji internace a zatýkání probíhaly během roku 1951. Co se týče poslušnosti a ochoty spolupráce jednotlivých kněží, ve většině případů záleželo, zda biskup v příslušné diecézi, pod kterou jednotlivé okresy spadaly, složil slib, či nikoli. Diecéze, jejichž biskup slib složil, byla z větší míry klidná, ale i tady se vyskytoval odpor, jako vzdor vůči „slabosti“ biskupa. Biskupové, kteří slib nesložili, se snažili situaci ve svých diecézích ovlivnit protistátně.⁶⁰

Ač bylo hnutí tzv. vlasteneckých kněží oproti předchozím snahám úspěšnější, i ono v průběhu let vyčerpalo své možnosti. Když však úřady přemýšlely o nové koncepci, která by hnutí nahrazovala, už pracovaly s tím, že by neměla vzniknout organizace, do níž by byli členové přijímáni jednotlivě. Na základě těchto polemik pak nově vzniklo tzv. Mírové hnutí katolického duchovenstva, jehož primárním cílem byla opět snaha získat více duchovních na stranu politické moci, a přimět je ke spolupráci⁶¹, a ač se dle Fierlingerových zpráv zdál být první sjezd hnutí konaný 27. září 1951 velmi úspěšným, potvrdil nelichotivou zprávu, že duchovní jsou stále věrnými obdivovateli papeže a že jeho autoritu stále velmi silně uznávají.⁶²

Koncem roku 1952 stát držel velkou většinu církevních institucí tak říkajíc v hrsti. Došlo tak k plnému mocensko-administrativnímu podřízení církve, nikoli však ideologickému. Duchovní byli ve větší míře určitě zastraseni, rozhodně ne přesvědčeni. Katastrofální dopad

---

⁵⁹ Tamtéž. Str. 151.

⁶⁰ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 152–154.

⁶¹ Tamtéž. Str. 158.

⁶² VAŠKO, Václav. *Dům na skále: Církev bojující : 1950–květen 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. Str. 370–372.

měla církevní politika na věřící, což dokládala nulová aktivita Katolické akce, neklesající účast na mších a dalších náboženských akcích, a mnoho dalšího.⁶³

Úspěšnost proticírkevních postupů však byla nepopíratelná. Vzhledem k tomuto vítězství se na přelomu roku 1952 a 1953 začala omezovat působnost Státního úřadu pro věci církevní, ale i církevní tajemníci na všech úrovních již nebyli tak potřební, což vyvolávalo mnoho stížností na přiřazování k jiné práci⁶⁴, jako byla např. organizace sklizní.⁶⁵ V roce 1953 začalo docházet k nepatrnému, přesto lehce pozorovatelnému zmírnění některých opatření. Byly to však jen drobné, kosmetické úpravy, jako omezení intenzivního přemísťování kněží, či omezení libovůle církevních tajemníků v otázce povolování církevních slavností. Státní dozor byl bez úlev ve stále stejném rozsahu.⁶⁶

Zajímavým posunem v roce 1953 byl postoj vůči straníkům, kteří jsou členy některé z církví. Do této doby přehlížený fakt se najednou stal neslučitelným s filozofií marxismu-leninismu, a tím pádem měl být vyvíjen na členy strany tlak, aby z církví vystoupili. Tyto snahy však dle statistik zpočátku nebyly zcela úspěšné, a k dosažení cílů došlo až v pozdějších letech.⁶⁷ Zmíněný trend, tedy boj s náboženstvím jako ideologií, a nejen jako institucí, byl zřetelný i na jiných frontách než jen v otázce členů strany. Ateistická propaganda se výrazně dotkla i školství, či agitace ve smyslu apelu na vystupování z církví.⁶⁸ Obecně byl ale tento jev evidentní i v otázce vztahu státu s dalšími církvemi. Katolická církev už nebyla jediným nepřítelem, kterým se nyní stal samotný bůh.

2.1 Nekatolické církve

Zajímavým vývojem procházely církve nekatolické, o kterých se, vzhledem k represím vůči církvi katolické, v historickém kontextu zas až tolik nemluví. Nekatolické církve totiž do jisté míry využily postupů vůči katolíkům a ke státnímu zřízení vyjadřovaly kladný vztah, i když lze polemizovat o tom, kolik opravdu pozitivních hlasů zakrývalo ty negativní.

---

⁶³ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 161–162.

⁶⁴ Tamtéž. Str. 164.

⁶⁵ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Str. 46.

⁶⁶ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. Str. 38–39.

⁶⁷ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 173.

⁶⁸ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. Str. 37.

I v otázce nekatolických církví je však zcela patrné, že primárním cílem státu bylo vytvořit v jejich nitru vedení spolupracujících a věrných. Nicméně to neznamenal, že by se duchovním z řad nekatolíků vyhnuly perzekuce – byly i nekatolické církve, které se stát rozhodl eliminovat, jako např. adventisté, jejichž činnost byla zastavena s účinností od 1. října 1952, nebo již v roce 1948 Svědkové Jehovovi.⁶⁹

Stejně jako katoličtí kněží i zástupci nekatolických církví byli nuceni v březnu roku 1950 složit slib věrnosti do rukou státu, především jako souhlas s církevními zákony. A stejně jako katoličtí kněží, i v řadách nekatolických duchovních se našli tací, kteří s církevními zákony zcela nesouhlasili, a jak již bylo zmíněno výše, i některé z nich čekalo vězení a tvrdé tresty z důvodu nevole vůči opatřením.⁷⁰

Specifickou roli v nastolování nového kurzu církevní politiky měla církev československá. Jak již bylo řečeno, československá církev měla pro některé komunisty silný potenciál v otázce budování tzv. národní církve, i když z tohoto plánu nakonec, pro slabé tradice na Slovensku a Moravě a taktéž pro husitskou tradici, sešlo.⁷¹ Dost silným faktorem vyvolávajícím v komunistech myšlenku stavět na ní národní církev byl i fakt, že vedení československé církve se sestávalo z jedinců sympatizujících s režimem, a stejně tak příslušníci československé církve zastávali mnoho odborných funkcí v církevním oddělení jak Národní fronty, tak později Státního úřadu pro věci církevní.⁷² Proti spolupracujícím však pořád stála „reakční“ část duchovenstva, a počátkem padesátých let se začaly cesty „pokrokových“ a „reakčních“ kněží výrazně rozcházet.⁷³ Desítky duchovních československé církve byly vězněny.⁷⁴ Tato situace, tedy absolutní nejednotnost církve, nejspíše zapříčinila i silný pokles její atraktivity navenek.⁷⁵

Českobratrská církev evangelická měla taktéž specifický postoj. Církev nejvíce reprezentovaná páterem Hromádkou de facto přitakala na nové politické uspořádání. Přesto nelze tvrdit, že by šlo o bázlivé a vypočítavé odsouhlasení, které by mělo za cíl sledovat

---

⁶⁹ Tamtéž. Str. 122–124.

⁷⁰ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 124.

⁷¹ JINDRA, Martin. *Strážci lidskosti: dvanáct příběhů příslušníků Československé církve (husitské) vězněných po únoru 1948*. Praha: Náboženská obec Československé církve husitské na Starém Městě, 2007. Str. 20.

⁷² KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 124–125.

⁷³ JINDRA, Martin. Církev československá (husitská) v období komunistické totality. In: BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH v Praze 1, 2010. Str. 100.

⁷⁴ JINDRA, Martin. *Strážci lidskosti: dvanáct příběhů příslušníků Československé církve (husitské) vězněných po únoru 1948*. Praha: Náboženská obec Československé církve husitské na Starém Městě, 2007. Str. 25.

⁷⁵ KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993. Str. 124–125.

své přežití. Nový režim byl prostě přijat jako další krok v rámci většího historického cyklu, navíc již v předešlých letech, ještě hlouběji před únorem 1948, byla pro evangelickou teologii komunistická ideologie přijatelná.⁷⁶ Co víc, Hromádka argumentoval přesvědčením, že se komunistický socialismus bez křesťanství neobejde, především v otázce sociální.⁷⁷ I přes to všechno stát během roku 1952 ztratil zájem o spolupráci i s evangelíky a při zrušení Státního úřadu pro věci církevní v roce 1956 nastává zlom v postavení evangelické církve. Ani v tomto období však nešlo tak úplně o represe a perzekuci, ale spíše o omezování pole působnosti.⁷⁸

2.2 Židé

Nelehké osudy židovské obce v průběhu 20. století přetrvávaly i po únoru 1948. Jednak celou situaci výrazně ovlivnily zahraniční vztahy Izraele a Sovětského svazu, jednak čeští Židé stárli, nebo ve velké míře emigrovali a židovská komunita se tedy čím dál více zmenšovala.⁷⁹ V průběhu let se ani tentokrát obec nedočkala klidu, bez antisemitských společenských nálad. Vrcholem perzekuce Židů byl proces s Rudolfem Slánským, ve kterém byla roku 1952 odsouzena řada osob označených jako židovského původu. V průběhu roku 1953 pak došlo k likvidaci většiny židovských obcí, popřípadě jejich přísnému podřízení státnímu dohledu.⁸⁰

---

⁷⁶ MATĚJČKA, Ondřej. Čeští evangelíci a Komunistická strana Československa (30.–60. léta 20. století). In: RUML, Ondřej, ed. *K svobodě je dlouhé putování: sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 26.-30. ledna 2009*. Benešov: EMAN, 2010. Str. 15–16.

⁷⁷ DINUŠ, Peter. *Československá církev evangelická v agenturním rozpracování StB*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2004. Str. 12.

⁷⁸ MATĚJČKA, Ondřej. Čeští evangelíci a Komunistická strana Československa (30.–60. léta 20. století). In: RUML, Ondřej, ed. *K svobodě je dlouhé putování: sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 26.-30. ledna 2009*. Benešov: EMAN, 2010. Str. 17–20.

⁷⁹ BERGEROVÁ, Natalia, ed. *Na křižovatce kultur: historie československých Židů*. Praha: Mladá fronta, 1992. Str. 162.

⁸⁰ FRANKOVÁ, Anita. *Historie Židů v Čechách a na Moravě: průvodce expozicí: od emancipace do současnosti*. Praha: Židovské muzeum, 2005. Str. 62–63.

3. Okresní církevní oddělení

Struktura okresních národních výborů byla státním aparátem definována v rámci vládního nařízení ze 7. června roku 1949. Tímto nařízením byly okresní národní výbory vnitřně rozděleny na jednotlivé referáty se specifikovaným polem působnosti.⁸¹ Vznikl tedy i referát pro všeobecné vnitřní věci, do kterého spadalo mimo jiné právě i okresní církevní oddělení.⁸²

Tak říkajíc prvním mužem celého okresního církevního oddělení byl beze sporu okresní církevní tajemník, jehož výčet funkcí byl obsáhlý. Primárně byl informátorem pro vyšší církevní úřady, ať už pro Státní úřad pro věci církevní, či krajský národní výbor a jeho církevní oddělení. K předávání informací docházelo skrz pravidelná situační hlášení o církevně-politické situaci v okrese.⁸³ V rámci samotného okresu pak pravidelně informoval tzv. okresní církevní pětku, o které bude zmínka níže. Vzhledem k přesahu náboženství i do školství měl okresní církevní tajemník na starosti i tento aspekt. Specifickou kapitolou tedy byla správa učitelů náboženství – v jeho kompetenci bylo jednak navrhnout kandidáty, ale i spravovat kartotéku učitelů již ustanovených. V neposlední řadě měl církevní tajemník spravovat např. i věci hospodářské, finanční a majetkové, zkrátka církevní záležitosti v celém jejich rozsahu.⁸⁴

Vzhledem k tomu, že obhospodařovat církevní záležitosti bylo velmi důležité pro celostátní boj s církví, nastíněný výše, bylo nutné úředníkům také předat návody, jak ve věcech postupovat. Školení byla jednotná a celostátně organizovaná. Okresní církevní tajemník v Příbrami se zúčastnil prvního školení ve dnech 4. až 6. srpna 1949, kde byla stanovena jasná metodika práce těchto úřadů ve vztahu k farám, ale i jednotlivým kněžím.⁸⁵

Ona již zmíněná situační hlášení zaznamenávající činnost jednotlivých farností, sborů a obcí měla být podávána vyšším úřadům každých čtrnáct dní.⁸⁶ Informace musel církevní tajemník čerpat „z terénu“, takže byl vyžadován přímý styk se všemi církvemi,

---

⁸¹ Nařízení vlády č. 139/1949 Sb., o organizaci lidové správy v okresech [online]. 2020 [Cit. 6. 5. 2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/21527/1/2>

⁸² KEMPŇÁ, Beata. *Církevní politika komunistického režimu na Severní Moravě (se zaměřením na region Jesenicko) v letech 1950–1956*. Olomouc, 2013. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Konečný, CSc. Str. 14.

⁸³ DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945–1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. Str. 46.

⁸⁴ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 173–177.

⁸⁵ Tamtéž, str. 200–203.

⁸⁶ Tamtéž, str. 95–96.

jejich složkami a duchovními. Šlo o přímé „zповědi“ duchovních, porady se zástupci církvi, analyzování jednotlivých kázání, i sledování církevně-politického života mezi obyvateli okresu.⁸⁷

Tyto materiály měly mít jasnou, sjednocenou strukturu, aby jejich následné hromadné zpracování na vyšších místech bylo co možná nejjednodušší. Proto byly na počátku ustanovování vytvořeny vzorové dokumenty, které pak byly jednotlivým okresním církevním oddělením rozepisovány. Krajské církevní oddělení okresu zaslalo například vedle přesných pokynů k vytvoření situačních hlášení (které de facto sloužily také jako vzor pro následnou tvorbu dokumentů) i speciální kartičky, do nichž měly být zaznamenávány stručné posudky na jednotlivé kněží, a které měly být zasílány v pravidelném intervalu. Struktura těchto kartiček napovídala, co krajské církevní oddělení, nebo lépe řečeno Státní úřad pro věci církevní, zajímalo – např. postoj vůči státnímu zřízení, osobní vlastnosti, vliv duchovního na okolí, či otázka ochoty spolupracovat s úřady.⁸⁸

Okresní církevní tajemník v Příbrami měl ve výčtu povinností oproti ostatním okresním církevním tajemníkům ještě jedno „břemeno“ navíc – stoupá zájem vyšších úřadů o informace týkající se významných poutních míst, a poutní areál kostela Nanebevzetí Panny Marie, Svatá Hora v Příbrami byl cílem poutí celonárodního významu. V únoru roku 1950 byla tedy na okresní církevní oddělení zaslána první obálka vyzývající církevního tajemníka k předání dalších, specifických informací. Mezi ně patřila například intenzita konaných poutí, data konání hlavních poutí, frekvence návštěvníků, vliv poutního místa na okolí, nebo také politická charakteristika místa.⁸⁹

Jednotlivé farnosti, obce a sbory po ustanovení okresního církevního oddělení zcela ztratily jakoukoli samostatnost, nejen v otázce hospodaření s majetkem, kdy všechny výdaje musely být evidovány, a především schváleny úřady, ale také v otázce personální. Jednalo se o evidenci, od správce po farní hospodyně, a hlavně měl úřad ve své diki schvalování personálních změn ve vedení jednotlivých farností, sborů a obcí, což bylo pro církve dost svazující. Nutno však podotknout, že schvalování nebylo v diki pouze jednoho člověka, tedy církevního tajemníka – o osudu vedoucích pozic ve finále rozhodovala okresní církevní pětka. Ze záznamů je ale patrné, že vzhledem k důvěře v církevního tajemníka byly ve většině případů schváleny návrhy, které církevní tajemník pětce přednesl. Primárně se

---

⁸⁷ Tamtéž, str. 173–177.

⁸⁸ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 125.

⁸⁹ Tamtéž, str. 94.

Státní úřad pro věci církevní „kryl“ argumentem, že tento striktní přístup v otázce správy farností, sborů a náboženských obcí je z důvodu usnadnění sestavení platového zákona, který byl připravován. Zjednodušeně řečeno, Státní úřad chtěl mít přehled o personální struktuře, aby byl platový zákon v pořádku. Nicméně následný vzor hlášení, které mají farnosti, sbory a obce církevnímu oddělení podávat, nastiňuje, že šlo nejspíše i o jiné důvody. Hodnotové soudy (např. oblíbenost duchovního), mohly jen těžko objektivně souviset s tvorbou nových platových tabulek.⁹⁰

Pozastavme se ještě u platů duchovních. Okresní církevní oddělení mělo také ve své moci (ač opět po schválení vyššími úřady) rozdělování tzv. výkonnostních odměn, které opět vyžadovaly notnou míru angažovanosti. U každého duchovního mělo být jasné odůvodnění, za co měl tento benefit získat. Doporučením je výčet možností – spolupráce se státní správou, účast na brigádách, nápomoc v otázce budování socialismu na venkově, či správa většího počtu farností. Je tedy evidentní, že navýšení platu bylo jen pro duchovní, kteří byli ochotni spolupracovat. Za poslušnost se tedy zcela jasně odměňovalo, nebo tedy měla tato vidina kněží alespoň motivovat.⁹¹

Jak již bylo letmo zmíněno, autorita samotného církevního tajemníka v procesu rozhodování nestačila. Rozhodujícím orgánem se v těchto případech stala tzv. okresní církevní pětka. Ačkoli žádný záznam ze schůze nemá shodný seznam jmen zúčastněných, ve většině případů se zde objevuje předseda a místopředseda okresního národního výboru, tajemníci okresního národního výboru a okresního akčního výboru Národní fronty, okresní církevní tajemník, v některých případech bezpečnostní referent okresního národního výboru a zástupce okresního výboru.⁹² Neobvyklá přítomnost místopředsedy, oproti jiným složením okresních církevních pětek, byla nejspíše způsobena personální výměnou na postu předsedy okresního národního výboru v průběhu let.

Ze záznamů schůzí je evidentní, že primárním cílem schůzí církevní pětky bylo, aby církevní tajemník předal vedoucím představitelům okresní správy informace ohledně církevní politiky v okrese, ať už šlo o obecné zhodnocení situace, či řešení konkrétních problémů, lépe řečeno konkrétních problémových duchovních. Zápisy většinou končí hodnocením práce církevního tajemníka, které je vždy pozitivní, vyzdvihující obětavost,

---

⁹⁰ Tamtéž, str. 394.

⁹¹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 306.

⁹² Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, zápisy okresní církevní pětky.

pracovitost a skromnost okresního církevního tajemníka.⁹³ V případě konání výjimečných celostátních akcí bylo samozřejmostí zhodnocení, jak události ovlivnily dění v okrese, jako např. výsledky celostátního mírového sjezdu římskokatolických duchovních pro okres.⁹⁴

Co se týče četnosti a struktury jednání tohoto orgánu, archivní záznamy evidují schůze pouze v průběhu roku 1951, během roku 1952 již evidentně došlo k jeho zrušení (stejně jako ke zrušení církevní šestky, viz výše). V roce 1951 proběhly čtyři schůze. Hlavní slovo měl samozřejmě okresní církevní tajemník, ale jak již bylo řečeno, v tento moment byl spíše jen informátorem vyšších zástupců okresní správy. Nejstěžejším výstupem schůze církevní pětky byl zápis, který byl pak zasílán krajskému církevnímu oddělení.⁹⁵

Specifickou roli ve formování církevní politiky měl taktéž okresní výbor KSČ. Jednak měl, po schválení krajským výborem, rozhodovací pravomoci v otázce jmenování církevního tajemníka, tak jako i jiných členů okresního národního výboru a dalších organizací.⁹⁶ Plně v kompetenci okresního výboru KSČ (tj. již bez nutnosti schvalování krajem) bylo pak schvalování vedoucích církevních činitelů v okrese⁹⁷, a také zaručení provádění církevní politiky.⁹⁸ Přítomnost tajemníka (či jiného zástupce) okresního výboru lze tedy vzhledem k této odpovědnosti dohledat v některých záznamech schůzí okresní církevní pětky.⁹⁹

V závěru ještě zmiňme státní hnutí Katolická akce. Ta totiž mírně ovlivnila církevní politiku i v příbramském regionu. Dne 29. července 1949 byl oficiálně ustanoven příbramský okresní výbor Katolické akce, který se skládal z dvanácti členů, jimiž byli věřící ze všech koutů okresu. Spektrum profesních oblastí, z nichž jednotliví členové pocházeli, bylo široké, zastoupeny zde byly i ženy v domácnosti. Avšak stejně jako v celostátním měřítku, ani zde se nedá hovořit o úspěchu této státem řízené akce. Pár schůzí evidentně dle

---

⁹³ Tamtéž, zápis okresní církevní pětky 2. července 1951.

⁹⁴ Tamtéž, zápis okresní církevní pětky 24. října 1951.

⁹⁵ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, zápisy okresní církevní pětky.

⁹⁶ BURSÍK, Tomáš. Okresní výbor KSČ v Příbrami a jeho místo ve struktuře aparátu Komunistické strany Československa v letech 1948-1955. In: *Podbrdsko : sborník Státního okresního archivu v Příbrami*. Příbram: SOA Praha – Státní okresní archiv Příbram, 2005, č. 5, str. 117–147. Str. 126.

⁹⁷ Tamtéž, str. 127.

⁹⁸ Tamtéž, str. 130.

⁹⁹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, zápisy okresní církevní pětky.

archivních záznamů proběhlo, nicméně větší efekt neměly. Záznamy k jednáním výboru Katolické akce končí v prosinci 1950 s tím, že na jednání se doteď dostavovali pouze čtyři členové. Ostatní nebyli ani dostižitelní.¹⁰⁰ Atraktivita tak pro příbramské věřící byla de facto nulová, jak dokládají i archivní záznamy.

Pokud se v pramenech zaměříme na příbramské duchovní a jejich přístup k celé organizaci, Katolickou akci ze začátku odmítali zcela všichni, kromě jedné výjimky. Řadoví věřící projevovali svůj nesouhlas i veřejně, averze vůči hnutí tak nebyla patrná pouze z nulové aktivity přímo v rámci hnutí. S Katolickou akcí také přichází rapidní pokles odběru katolických novin.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 201, str. 17–22.

¹⁰¹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 154–155.

4. Politika vůči jednotlivým církvím v Příbrami

4.1 Římskokatolická církev

Římskokatolická církev měla stejně jako v celorepublikovém měřítku i v rámci Příbrami ze všech církví vliv největší. Již v roce 1949 tedy bylo zahájeno sestavování posudků k jednotlivým katolickým kněžím, v rámci katolické církve však nejsou dochovány kompletně a zprávy lze nalézt pro minimum duchovních. Posudky byly vyhotovovány i na jednotlivé učitele náboženství, jak pro římskokatolickou církev, tak i pro církve jiné.¹⁰²

Od roku 1950 bylo v okrese poprvé realizováno skládání slibu duchovních „do rukou“ okresního národního výboru, tedy konkrétně církevního oddělení. Určitá nejistota katolických duchovních byla zřejmá, nicméně ze strany tajemníka přicházejí jasná slova ujištění, že není cílem státu nějak narušovat náboženskou svobodu. Mnohdy byli kněží upozorněni, že je nutné v každém případě dbát na dodržování zákonů, a jednání by nemělo jít proti státnímu zřízení. Slib tehdy, 20. ledna roku 1950, složili všichni katoličtí duchovní, kromě jednoho ze svatohorských kaplanů¹⁰³, přičemž o výsledku skládání slibů měl být zpraven krajský církevní tajemník.¹⁰⁴ Sliby byly tedy složeny v „řádném termínu“, v souladu s celorepublikovým děním.

Vedle slibů v roce 1950 přicházejí již zmíněná omezující opatření v otázce konání různých liturgických obřadů, tedy například misí, průvodů či mší pod širým nebem¹⁰⁵, cvičení a dalších. Okresní církevní oddělení v Příbrami vyžadovalo hlášení s čtrnáctidenním předstihem. Zvláštní povolení museli duchovní získat i pro konání exercicií, tj. duchovních cvičení, která byla hojně konána v exercičním domě při farnosti na Svaté Hoře. I přes bariéru zneprístupnění exercičního domu (který byl zabrán pro účely nemocnice, jak bude zmíněno později) tato cvičení nadále probíhala. Účastníci seminářů dle hlášení církevního oddělení přespávali v nedalekém hostinci.¹⁰⁶

V rámci uchování představy, že církev souzní s politickým režimem, byly vydávány rezoluce, vyjadřující se k vnitropolitickým, ale především mezinárodním situacím.¹⁰⁷

---

¹⁰² Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 197, záležitosti jednotlivých farností.

¹⁰³ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 216–218.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 222.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 236–237, 243–244.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 227.

¹⁰⁷ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 197, str. 1033–1034.

Specifickým typem rezoluce pak byly dokumenty adresované Josifu Vissarionoviči Stalinovi – např. přání k jeho 70. narozeninám, které podepsali všichni kněží v okrese až na řeholníky ze Svaté Hory¹⁰⁸, nebo kondolenční rezoluce vydaná v souvislosti se Stalinovou smrtí, a následně i se smrtí prezidenta Klementa Gottwalda. Okresní duchovní pak byli motivováni, aby vytvořili vlastní usnesení k rezoluci vydané Československým výborem obránců míru.¹⁰⁹ I v otázce těchto dokumentů je patrné, že podpis hrál důležitou roli v otázce budoucnosti duchovních, konkrétně v Příbrami například v souvislosti s podepisováním rezoluce vydané v reakci na Stalinovu smrt.¹¹⁰

Důležitým bodem v otázce spolupráce katolických kněží s okresním církevním oddělením byly pravidelné schůze. Zajímavostí je, že konkrétně s katolickou církví byla jednání zahájena až počátkem roku 1952, tedy o dost později než například s církví československou, které bude věnováno pár slov později. K tomuto posunu došlo pravděpodobně kvůli „vyřizování účtů“ s reakčními kněžími, které ještě zmíníme.¹¹¹ V počátcích jednání byla patrná jistá neochota katolických duchovních, reprezentovaná celkem znatelnou pasivitou v diskusích apod. Stejnou pasivitu projevovali kněží rovněž v otázce výuky náboženství.¹¹²

Schůze měly převážně dvojitý charakter, a to jednak informativní, ale především edukativní. Informace podávané na schůzích měly především popisovat situaci na jednotlivých farách, ale stejně tak se chtěl církevní tajemník informovat i „zevnitř“ – o názorech a postojích kněží k daným problematikám, nebo lépe řečeno o tom, zda jsou kněží dostatečně adaptivní a zda jsou jejich názory a s tím spojené činy v souladu s politickým systémem.¹¹³

Důležitější, edukativní záměr jednání, měl za cíl vzdělávat kněží v oblasti filozofické (ve smyslu učení marxismu-leninismu, snažící se aplikovat stranickou filozofii do všech jejich oblastí života), politické, i historické – vše v zájmu vládnoucí strany. V rámci těchto schůzí byly řešeny především otázky světového míru a mezinárodní politické situace (v těchto letech především s ohledem na válku v Koreji). Důležitou součástí všech schůzí

---

¹⁰⁸ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 158.

¹⁰⁹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, zápisy z konferencí a besed, usnesení římskokatolických duchovních 23. dubna 1953.

¹¹⁰ Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zpráva z vikariátní konference duchovních konané 23. dubna 1953, 5. května 1953.

¹¹¹ Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zápis jednání 1. února 1952.

¹¹² Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zápis jednání 1. února 1952.

¹¹³ Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zápis ze schůze 12. ledna 1953.

byly referáty jednotlivých duchovních. Prezenční forma vzdělávání není v takové situaci možná – řešením je tedy zadat domácí úkol, který později kantor zkontroluje a ověří si, zda samostudium probíhá podle plánu.¹¹⁴ Během schůzí byla také evidentní snaha okresní správy komparovat jejich současný stav s minulostí a vyvolat v nich tak pocit, že „tehdy bylo hůř“ (především za období první republiky), a církvi je poskytována vlastně nadstandardní péče.¹¹⁵

Žádný žák není dokonalý a neomylný. Bylo tedy samozřejmě nutné, aby církevní tajemník doplňoval chybějící informace a vysvětloval problémy projednávané na dané schůzi v souladu s filozofií strany. Tyto korekce přicházely jak při hodnocení referátů, tak i během diskusí. Žhavým tématem několika porad bylo téma minulosti, konkrétně období československé republiky meziválečné. Problém však vyvstával ve chvíli, kdy církevní tajemník očekával nějaké hodnocení příčin nefunkčnosti tehdejšího politického systému. Okresní církevní tajemník tedy doladřoval interpretaci doby a sám uvedl věci na pravou míru, tedy v souladu s oficiálními výklady.¹¹⁶

Důraz byl během jednání také výrazně kladen na agitaci v hospodářských otázkách. Žně a obecně motivace k práci na polích byla i na schůzích s duchovními církve československé velkým tématem.¹¹⁷ Je tedy patrné, že trend proškolení a vedení duchovních i v jiných otázkách než jen církevních, popřípadě týkající se jejich fary či sboru, prostupoval všechna patra státní správy a apel na tuto problematiku byl nejen v rámci celostátních školení kněží, ale šlo o permanentní každodenní tlak. Především je také vidno, že eliminace církevních věcí neznamena nullové využití kněží. Měli teď prázdné ruce, které mohli využít i pro jiné poslání.

Hodnocení schůzí s katolickou církví během roku 1952 výrazně kolísají. Počáteční velmi negativní hodnocení se na chvíli urovná, ale v polovině roku je opět o poznání kritičtější.¹¹⁸

Jak bylo zmíněno výše, pravidelná rozprava s duchovními byla základním stavebním kamenem jednak úspěšné agitace, jednak získávání potřebných informací o kněžích, stavu farností apod. Dne 23. června 1950 se církevní tajemník dle záznamů poprvé vydává

---

¹¹⁴ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, zápisy z konferencí a besed, zápis ze schůze 12. ledna 1953.

¹¹⁵ Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zápis jednání 19. dubna 1952.

¹¹⁶ Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zápis jednání 19. května 1952.

¹¹⁷ Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zápis ze schůze 22. srpna 1952.

¹¹⁸ Tamtéž, zápisy z konferencí a besed, zápis jednání 19. května 1952.

do terénu, na fary do okolních vesnic, a tato první „slavnostní“ obchůzka se týkala konkrétně účasti na celostátní konferenci na Velehradě. Všichni kněží se svojí účastí na konferenci kategoricky nesouhlasili, nicméně církevní tajemník se nenechal jednoduše odradit. Z těchto cest vznikly poměrně zajímavé dokumenty, které zaznamenaly brilantní umění okresního církevního tajemníka politicky argumentovat v případě odporu kněží. Zaznívají slova plná přirovnávání filozofie křesťanství s marxismem, která přechází do vcelku znatelné verbální agrese.¹¹⁹ Tyto tendence ve vyjednávání jsou pak patrné i v těch rozhovorech, kdy je již odpor ze strany duchovního nulový, a jde spíše o „pouhé přitakání“.¹²⁰

Zvláštním momentem v analýze pramenů je nastolení tématu soudního procesu „proti devíti vysokým církevním hodnostářům“ (dle data hlášení, tj. 2. prosince 1950 a zmínce jména Jana Opaska lze víceméně jednoznačně určit, že se jedná o soudní proces „Zela a spol.“, nicméně tyto tendence lze v okrese sledovat i během případu Babice, i když ne v takovém měřítku¹²¹). Církevní tajemník obešel několik farností a rozmlouval s duchovními o jejich názoru a přístupu k této události. K rozmlouvám následně došlo nejen se členy církevní obce, ale byly vedeny i s řadovými občany, kdy hlavní otázkou bylo, zda si uvědomují, že byl zločin páchan primárně na lidech a státu.¹²² Důvod výběru těch konkrétních osob církevní tajemník nezmiňuje, proto nelze říci, jak velká byla snaha církevního tajemníka najít názory vyhovující duchu doby. Dotazováno bylo dle záznamu i žactvo na středních školách. Sledovány byly taktéž dopady procesu na práci s kněžími – dva „problémoví“ se teď, ve snaze vyhnout se nepříjemnostem i pro jejich osobu, snaží mnohem více spolupracovat. Strach tedy proces v okresních duchovních jistě vzbuzoval.¹²³

Konání celostátních sjezdů a konferencí bylo probráno již v kontextuální části, zaměříme se tedy na promítnutí této problematiky do okresních církevních správ. Na úrovni okresních církevních oddělení totiž probíhaly intenzivní náborové akce a agitace ze strany okresního církevního tajemníka. Jednou z konferencí byla i již zmiňovaná „akce Velehrad“ z poloviny července roku 1950¹²⁴, nebo velkolepý celostátní mírový sjezd katolického duchovenstva, organizovaný celostátním mírovým výborem katolického duchovenstva.

---

¹¹⁹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 262–263.

¹²⁰ Tamtéž, str. 281–282.

¹²¹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, zápisy z konferencí a besed, zápis ze schůze 23. července 1951.

¹²² Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 312–313.

¹²³ Tamtéž, str. 316–317.

¹²⁴ Tamtéž, str. 103.

Konkrétně pro jeho potřeby byly vypracovány speciální instruktáže, které měly být prezentovány na okresních besedách.¹²⁵

Snaha do značné míry eliminovat moc katolické církve v regionu byla patrná i skrz jakési „majetkové vyrovnání“, ať už mezi katolickou církví a státem, či mezi církvemi navzájem, v rámci procesu zrovnoprávnění církví. Pro tyto účely byla stanovena jasně strukturovaná komise, která měla za úkol zorganizovat transport inventáře klášterního objektu, ocenění a přerozdělení vzácných předmětů (obrazů, knih, církevních předmětů, hudebních nástrojů apod.), či manipulaci s osobními věcmi řeholníků.¹²⁶ Členové komise pak za tuto externí spolupráci získali tabulkově stanovené odměny, v hodnotě od 100 do 150 Kč.¹²⁷ Pro zjednodušení následného pronajímání zabavených prostor byl vyhotoven vzor smlouvy o pronájmu, kdy pronajímatelem byl určen Náboženský fond, jemuž byl také odváděn nájem.¹²⁸ Bylo dbáno na to, aby cenné předměty připadly do rukou státu a nájemcům byl pak objekt předáván již bez nich.¹²⁹

Pronájem zabavených prostor byl beze sporu nejčastější formou řešení, jak naložit se získaným majetkem. Okresní vývoj však zaznamenal ještě jeden druh vypořádání se s nabytím nemovitosti, a to úplné rušení některých prostor. Příkladem byla ústavní kaple situovaná v místním gymnáziu, která byla zrušena pro údajnou zbytečnost, ať už z důvodu absence výuky náboženství, nebo i z toho důvodu, že prostor je minimálně využíván a spíše je překážkou v případě organizování slavností v přilehlé aule. Dva kostely pro „přisluhování náboženskými obřady“ žactvu stačí.¹³⁰

Velkým prostorem, po odebrání využívaným k pronájmům, byla budova děkanství. Ta byla pronajímána na jednotlivé byty, kus později, s ohledem na strategické umístění budovy¹³¹, sloužil pro potřeby hasičů, kteří měli v očích státního aparátu samozřejmě před potřebami děkanství přednost.¹³² Klášter na Svaté Hoře též neušel přerozdělování

---

¹²⁵ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, mírový výbor katolického duchovenstva.

¹²⁶ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 31–35.

¹²⁷ Tamtéž, str. 37.

¹²⁸ Tamtéž, str. 40–41.

¹²⁹ Tamtéž, str. 38–39.

¹³⁰ Tamtéž, str. 7.

¹³¹ Tamtéž, str. 534.

¹³² Tamtéž, str. 535–540, 279.

prostor pro světské účely. Budova kláštera byla využívána jako internát pro pedagogické gymnázium, prostory exercičního domu nedaleko kláštera využívala okresní nemocnice.¹³³

I region měl své černé ovce odmítající přijmout nové státní poměry, takže i zde muselo dojít k neprodlenému odstavení. V záznamech lze najít menší prohřešky, což byla především závadná kázání. Ta sledovala hlídka Národní bezpečnosti, která měla za úkol následně podávat církevnímu oddělení hlášení o jejich průběhu. Brojení proti státnímu zřízení bylo někdy zcela evidentní, mnohdy však bylo skryté v církevní terminologii, a příslušníci Národní bezpečnosti tak museli „číst mezi řádky“. Sledována byla, vedle obsahu řeči, i účast věřících.¹³⁴ Na kněze, jejichž kázání neslo nějaké vady, se pak oddělení logicky více koncentrovalo.¹³⁵

Významným jménem v řadách protistátní činnosti byl páter Josef Hynek. Jeho aktivity, ať už v podobě kázání, organizace tajných schůzí duchovních, či rozmnožování letáků pro dobročinné sbírky, byla v záznamech evidována takřka od počátků, a také již od počátků byl Národní bezpečností vyslýchán.¹³⁶ Jeho averze vůči státnímu zřízení byla jasně formulována, když mnohokrát během kázání mířil přímo na přítomné příslušníky Národní bezpečnosti.¹³⁷ Jeho protirežimní činnost ovlivnila celou farnost natolik, že motivovala i zbylé kněží působící na Svaté Hoře, aby vzdorovali.¹³⁸ Již v polovině února roku 1950 dostává okresní církevní tajemník informaci, že páter Hynek byl dne 11. února policií zatčen a následně odsouzen.¹³⁹ Trest byl mimořádně vysoký, nejspíše měl za cíl zastrašit ostatní duchovní.¹⁴⁰

Druhou výraznou osobností v reakční části duchovenstva byl administrátor kostela sv. Jakuba, druhé nejvýznamnější římskokatolické farnosti v Příbrami, páter Benda. Taktéž o něm již od července roku 1949 podává církevní tajemník hlášení vzhledem k nevhodnému chování – závadná kázání, sabotáž některých slavností¹⁴¹, neuposlechnutí povinnosti hlášení

---

¹³³ Tamtéž, str. 462–466, 481.

¹³⁴ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 204.

¹³⁵ Tamtéž, str. 209–210.

¹³⁶ Tamtéž, str. 438–439.

¹³⁷ Tamtéž, str. 459.

¹³⁸ Tamtéž, str. 472, str. 476.

¹³⁹ Tamtéž, str. 434.

¹⁴⁰ VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004. Str. 308.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 190–191.

průvodů¹⁴², či údajné ovlivňování dalších duchovních.¹⁴³ I on byl v červenci roku 1950 policií zatčen a odsouzen, o čemž byl církevní tajemník policií posléze informován.¹⁴⁴

Další odstavování z funkcí probíhalo mírnější formou, a to přeložením např. do jiného okresu apod. Jak již víme z obecného vývoje československé církevní politiky, tento postup nebyl tak oblíbený z toho důvodu, že mnohdy změna místa působení nebyla dostačujícím zastrašením revoltujících. Četnost zatčení okresních duchovních dle záznamů církevního oddělení však nebyla tak velká. K jednomu zatčení, mimo páterů Bandy a Hynka, došlo ještě v říjnu roku 1951¹⁴⁵, poslední zatčení v tomto časovém rozpětí pak v červnu roku 1953.¹⁴⁶

V průběhu let 1948 až 1952 tak došlo k odstranění té největší části nepřizpůsobivých kněží. Odstaveni byli ti nejhlasitější a nejproblémovější. V roce 1953 však přichází nová, ještě ostřejší vlna.¹⁴⁷ Otázkou zůstává, jak je možné, že byť mírné, avšak alespoň lehce zřetelné uvolnění církevní politiky v obecném kontextu dějin probíhalo, na okresní úrovni ale stejně lze nalézt případy, kdy církevní tajemník vyhrocuje situaci. Možná zde můžeme nalézt hledání ztraceného smyslu úřednického postu, který byl do jisté míry během roku 1953 omezován.

Zastavme se v závěru této kapitoly u římskokatolické farnosti při kostele Nanebevzetí Panny Marie, Svatá Hora, která, jak již bylo mnohokrát řečeno, měla specifické místo ve vývoji vztahu mezi státem a katolickou církví na okresní úrovni. Spolupráce mezi administrátory Svaté Hory a církevním oddělením byla velmi komplikovaná, dokud nedošlo k razantnímu kroku, a to personální obměně.

Nicméně okresní církevní oddělení (v souladu s rozhodnutími vyšších orgánů) si stále uvědomovalo strategičnost místa¹⁴⁸, proto nenechalo Svatou Horu tak říkajíc ladem. Stále byli věřící motivováni k návštěvám, stále se na Svatou Horu konala řada poutí a stále se každoročně konala slavnost korunovace. Tato událost, oslavující korunovaci milostné sošky Panny Marie Svatohorské roku 1732, byla pro poutní místo velmi významným dnem

---

¹⁴² Tamtéž, str. 246.

¹⁴³ Tamtéž, str. 254.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 279.

¹⁴⁵ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 197, str. 612.

¹⁴⁶ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

¹⁴⁷ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, dopis ze dne 5. června 1953 v Suchodole.

¹⁴⁸ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, dopis ze dne 25. června 1953.

v roce. Ještě v roce 1949 byla slavnost korunovace projevem odporu proti novým státním poměrům. Během konané bohoslužby, v rámci slavnosti 26. června, páter Hynek i přečetl onen důležitý dokument vydaný církví odporující vůči státním postupům, pastýřský list „Hlas biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky“.¹⁴⁹ To bylo však poprvé a na dlouho naposledy, kdy se slavnost korunovace stala nástrojem pro boj s církevním oddělením.

V průběhu času se totiž i této slavnosti chopil církevní úřad a vše běželo „v řádných kolejích“, už v roce 1950 byly přípravy korunovace plně v dikci církevního oddělení. Nutno podotknout, že ona snaha zachovat církevní tradice byla zcela evidentně nucená potřeba zbytečně nedráždit v přehnané míře, rozhodně nešlo o benevolenci a vycházení vstříc. Pocit zbytečného zatížení již takto přetížený úřad charakterizují slova církevního tajemníka z červnového hlášení: „Čert měl vzít Sv. Horu i s její slavností“.¹⁵⁰ I přes iniciativu a snahu církevního oddělení nebyla účast rozhodně tak velká, jako tomu bývalo v předešlých letech. Tak či onak, udržení slavnosti okresní církevní oddělení nelitovalo, protože si od ní slibovalo velké celorepublikové úspěchy.¹⁵¹

Církevní oddělení se snažilo církevní život na Svaté Hoře plně ovládnout ještě s větší vervou, než v rámci jiné farnosti a sbory. Vzhledem ke strategičnosti poutního místa však bylo rozhodnuto, že půjde spíše o převzetí žezla a správy farnosti postupem, který vyhovoval státnímu aparátu než o likvidaci celkového církevního života na tomto místě. Bylo zakročeno všemi různými prostředky, snaha oddělení však rapidním poklesům počtu návštěvníků nezabránila. Ještě v srpnu roku 1950 lze mluvit o větších počtech návštěvníků, nicméně již tehdy se návštěvnost rozhodně nevyrovnala předešlým létům¹⁵², a postupem času se trend poklesu už jen zrychloval.¹⁵³

V souvislosti se Svatou Horou je dobré zmínit i tzv. „Akci K“, tedy onen celostátní proces likvidace mužských řádů. Právě klášter na Svaté Hoře byl v noci ze 13. na 14. dubna 1950 cílem členů Státní bezpečnosti. Záznamy v rámci fondu okresního církevního oddělení

---

¹⁴⁹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 154–155.

¹⁵⁰ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 259–260.

¹⁵¹ Tamtéž, str. 268.

¹⁵² Tamtéž, str. 284.

¹⁵³ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, situační hlášení okresního církevního tajemníka v letech 1951 až 1953.

jsou velmi strohé. Prakticky jedinou zmínku o průběhu akce lze nalézt v situačním hlášení z 16. dubna téhož roku.¹⁵⁴

V hlášení církevní tajemník zmiňuje, že byl v noci ze 13. na 14. dubna pozván na okresní národní výbor, kde se údajně poprvé o zahájení a provedení akce dozvěděl, a to za přítomnosti předsedy okresního národního výboru a okresního tajemníka KSČ. Informace jim byla předána z úst předsedy krajského národního výboru, a celá akce byla naplánována na 23. hodinu.¹⁵⁵ Dle záznamu církevní tajemník o datu provedení zásahu nic nevěděl. Zůstává nezodpovězeno, z jakého důvodu, jestli například eliminace možnosti konkrétní datum a čas prozradit, nebo možná zkrátka jen Státní úřad pro věci církevní a potažmo Státní bezpečnost neměly potřebu okres zpravovat.

Vystěhování kláštera překvapivě nijak nenarušilo bohoslužby samotné. Na mši se lidé vydávali i přes zásahy v klášterním komplexu. Ostatně o pokračujícím fungování Svaté Hory jakožto poutního místa se chtěl ujistit i samotný církevní tajemník – zdali bude farnost fungovat i přes vystěhování kněží, a zda by nebylo na místě tento fakt oficiálně prohlásit. Obával se totiž narušení poklidného chodu mší, které, jak my dnes víme, úplně nenastalo.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 245.

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 245.

¹⁵⁶ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196, str. 249.

4.2 Církev československá (husitská)

Církev československá husitská, do 70. let minulého století zvána pouze jako církev československá, v rámci snahy o potlačení dominance katolické církve ze strany státu zažívala lehký vzestup. Na regionální úrovni lze během nástupu členů komunistické strany do okresní správy evidovat její silnější postavení jak v otázce majetkové, tak v otázce četnosti jednání s duchovními církve československé. Je samozřejmé, že velkou zásluhu na zmíněné četnosti jednání s církví měl fakt, že církevní oddělení potřebovalo spravovat všechny náboženské obce, sbory a farnosti bez rozdílu, a nebyl tedy záměr s některými spolupracovat více či méně. Je však evidentní, že množení nemovitých statků napovídá spíše o snaze nastolit rovnováhu mezi církvemi (možná přesněji řečeno katolickou církev ponížit).

Nutno podotknout, že československá církev měla v okrese během změny politického režimu vcelku výhodnou startovní pozici. Církevní tajemník v sestavování komplexního politického profilu československé církve vyzdvihoval velmi aktivní protinacistickou činnost duchovních, a především ukrývání členů sovětského partyzánského oddílu kapitána Olesinského, jehož oddíl na Příbramsku a v Brdech během druhé světové války velmi intenzivně působil.¹⁵⁷

Zastavme se nejprve u „hmotných“ statků, tedy u majetku. Prvotním impulzem ve „vyrovnávání účtů“ byla žádost o spoluužívání hřbitovní kaple, kterou podala v roce 1950 nejen církev československá, ale i Sbor Jednoty bratrské a českobratrská církev evangelická. Jako silný argument se při obhajobě jejich záměrů ukázal fakt, že kaple je využívána pouze katolickou církví. Jak již zaznělo v úvodním odstavci, i zde se objevuje jakási opakující se mantra o snaze zrovnoprávnění církví a boji s již přežitou dominancí katolické církve.¹⁵⁸ Církev československá v Příbrami si velmi dobře uvědomovala, jakou šanci jí nové politické poměry daly, a její snaha o získání dalších prostor následně pokračuje v průběhu celého roku 1950. Nebála se ani využití prostor obce židovské. Je proto dobré zmínit, že rozšiřování kapacit neprobíhalo jen na úkor katolické církve, ale byla využívána i situace židovské obce – ti měli jakousi specifickou pozici i v rámci regionu, o čemž bude zmínka v samostatné kapitole o židovské obci v Příbrami.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, církev československá, politický profil farnosti 13. listopadu 1951.

¹⁵⁸ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 198, str. 1052.

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 1069.

S onou rozpínavostí a využitím možností, které doba nabízela, přišlo v rámci okresu nejen rozšiřování prostor, ale také zvětšování počtu farních jednotek. Na konci roku 1951 došlo totiž k nevídané situaci v okresním měřítku, a to rozšíření správy církve i o samostatnou část Březové Hory. Církevní pětka tak dne 29. prosince 1951 odsouhlasila vznik nového sboru, a to kvůli nemožnosti spravovat celou církev v rámci okresu pouze skrze jediný sbor. Církevní politika zase zasadila ránu katolické církvi, na níž postavila argument schválení – pokud má katolická církev tolik správních jednotek, není nutné dlouho přemýšlet nad tím, že i jiné církve mohou dojít do fáze, kdy jedna správní jednotka zkrátka nebude stačit, jako v případě církve československé. Nová farnost pro církev československou tedy dle rozhodnutí církevní pětky byla doporučena. Okres tak došel do stavu, kdy náboženská obec československá byla de facto rozdělena na dvě – první se sídlem v Příbrami, a druhá na Březových Horách.¹⁶⁰ Tento akt byl oficiálně schválen dne 31. prosince 1951 krajským národním výborem.¹⁶¹

V zájmu církevního oddělení bylo, aby úřad s církví dostatečně komunikoval, stejně tak jako v případě katolické církve. K tomuto zájmu opět posloužily pravidelně konané schůze, kterých se zúčastnil primárně zástupce okresního církevního oddělení, tedy církevní tajemník, a v některých případech byl přítomen i předseda okresního národního výboru. Vyvstává otázka, proč první setkání proběhlo až v květnu 1951, ač stále dříve než v případě katolické církve.¹⁶²

I jednání s církví československou měla jasně stanovený harmonogram tvořený především referáty a pomyslným moderátorem byl okresní církevní tajemník. Čím se lišily tyto schůze od schůzí s katolickou církví, je angažovanost duchovních. Již od počátků schůzí je totiž patrné, že účastníci porady byli mnohem aktivnější než katolíci, a to především v opakování frází v rámci debat. To sice bylo jejich jakési plus, ale zároveň nedostatek, který církevní tajemník v hodnocení spolupráce vyzdvihoval. Představa sice nebyla úplně daleko od pravdy, nicméně byla mnohem vyšperkovanější – okresní církevní tajemník chtěl, aby před ním stáli pokrokoví kněží, mající marxistickou ideologii tak říkajíc pod kůží. Nutno však podotknout, že snahy duchovních zapůsobit byly značné (například snaha o publikační

---

¹⁶⁰ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, zápisy okresní církevní pětky 27. prosince 1951.

¹⁶¹ Tamtéž, církev československá, zápis jednání 10. února 1952.

¹⁶² Tamtéž, církev československá, zápis ze schůze 29. května 1951.

činnost v rámci regionálního tisku).¹⁶³ Schůze opět, stejně jako u katolické církve, měly dvojí charakter – informativní a edukativní, jak již bylo vysvětleno v předešlé kapitole.¹⁶⁴

V čem církevní oddělení nedělalo výjimek, byla úprava výuky náboženství, ať už v otázce omezování a direkce výukových plánů (za cílem sjednocení církevní politiky)¹⁶⁵, či v otázce kontroly výuky, konkrétně tzv. nedělních škol. Právě tyto nedělní školy byly v Příbrami spíše v diki československé církve (katolická církev byla k výuce spíše pasivní, jak bylo již zmíněno). Okresní církevní tajemník se při průzkumu během této výuky zaměřoval především na členství dětí v pionýru, a množství a pestrost aktivit, které děti během výuky měly.¹⁶⁶ Aktivita příbramské mládeže v rámci církve československé byla vcelku pozitivní, i přes nelibé nazírání na systém vzdělávání, který církev poskytovala. Okresní církevní tajemník cenil především poměr mezi mládeží v řadách církve československé a Československého svazu mládeže – mnozí z nich byli totiž členy obojího.¹⁶⁷

Posudky evidující postoj ke straně a státnímu zřízení, snahu a zájem spolupracovat, „nežádoucí kontakty“ apod. byly sepisovány i na duchovní z řad církve československé, a to primárně na dvě hlavní tváře příbramského sboru – faráře Božovského a faráře Vítka. Vztah faráře Božovského k politickým poměrům byl zpočátku hodnocen jako dobrý, farář Vítek měl profil v očích církevního tajemníka více než pozitivní. Československá církev však obecně s hodnocením neměla moc velké problémy. Všichni duchovní byli vnímáni jako spolehliví a ochotní spolupracovat.¹⁶⁸

Osobnost faráře Vítka je však v záznamech církevního oddělení mnohem méně poskvrněná, než tomu bylo u faráře Božovského. Vítek byl totiž řádným členem strany, a to dlouhodobě, také zastával mnoho významných funkcí ve státní správě. Jeho postoj k režimu a straně byl vždy velmi kladný¹⁶⁹, po celé období let 1948 až 1953, kdy mu byl

---

¹⁶³ Tamtéž, církev československá, zápis ze schůze 29. května 1951.

¹⁶⁴ Tamtéž, církev československá, zápis ze schůze duchovních CČs a OCT, 23. dubna 1952.

¹⁶⁵ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, referát z 23. srpna 1952.

¹⁶⁶ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, průzkum v nedělní škole CČs. Na Březových horách 10. února 1953.

¹⁶⁷ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 198, str. 1082.

¹⁶⁸ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, církev československá, politický profil farnosti 13. listopadu 1951.

¹⁶⁹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 198, str. 1079.

prospěšný pro možné rozšiřování jeho kariérních možností (záznamy neuvádí, zda byl opravdu nějak kariérně povýšen, církevní tajemník pouze sděluje své doporučení).¹⁷⁰

Farář Božovský pro úřady v otázce ochoty spolupracovat tak vzorovým nebyl. Zpočátku byl pro církevní oddělení cenným spolupracovníkem, v průběhu let se však farářův profil v očích církevního oddělení posunul opačným směrem. Členství v Komunistické straně, jež doteď nebylo stěžejní, již pro dobrý posudek faráře chybí, zapálenost pro náboženské věci a snaha přilepšit sboru se najednou také zdály výraznější než kdy dřív. Kladný postoj k režimu tak zapadl ve výčtu věcí, které obraz křivily. Vyšší funkce se nedoporučuje pro jeho politickou nezralost.¹⁷¹ Na tomto příkladu můžeme vidět, že se zintenzivňuje apel na aspekty, doteď ne zcela podstatné. Ač v malé míře, přesto již v únoru 1953 okresní církevní oddělení přitvrzuje.

Celkové překlápění situace v roce 1953 není patrné pouze z posudků jednoho z vyšších zástupců československé církve, ale i z tónu zápisů ze schůzí. Začíná být zřetelnější apel moderovat schůzi v jakékoli otázce. Chvála, která přicházela v hodnocení předešlých schůzí, je pryč a nově začínají být hodnocení velmi kritická. Jediný bod stačil, aby hodnocení schůze dostalo negativní nádech. Jak zaznamenává okresní církevní tajemník při kritice jednoho z referátů: „Byla to jenom fanfára na jeho život ve smyslu náboženském, a to myslím je pro nás málo“.¹⁷²

---

¹⁷⁰ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, českobratrská církev evangelická, kádrový posudek 7. února 1953.

¹⁷¹ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, kádrový posudek 7. února 1953.

¹⁷² Tamtéž, českobratrská církev evangelická, zápis ze schůze 22. června 1953.

4.3 Církev českobratrská evangelická

Hned po židovské obci byla církev českobratrská evangelická druhou nejméně početnou církví v regionu. Nebyla jí tedy věnována taková pozornost, jako církvím předešlým. Co se týče archivních pramenů, jsou poměrně strohé, a vývoj není nijak bouřlivý. Záznamy církevního oddělení k tomuto tématu tvoří ve většině případů zápisy ze schůzí samotného staršovstva českobratrské církve evangelické.¹⁷³ Vzhledem k tomu, že farní sbor měl velmi malé pole působnosti a ani řady duchovních v této církvi nebyly početné, okresní církevní oddělení nevedlo s představiteli žádné speciální schůze ani porady. Možným důvodem tohoto postupu může opět být fakt, že evangelická církev byla oproti jiným církvím v obecném kontextu dějin ve výhodnější situaci, tyto závěry však lze pouze domýšlet.

Stejně jako československá církev, i církev evangelická měla dobře nastartováno k tomu, aby si mohla v rámci okresu rozšiřovat svůj majetek, v zájmu rovnoprávnosti církví, neboť dle slov církevního tajemníka „je nutno budovat církevní rovnováhu, a ne aby jedni měli všechno, a druzí nic“.¹⁷⁴ V Příbrami byla tedy zahájena tvorba nové „základny“ – evangelická církev dostala od vyšších míst zelenou v otázce výstavby nového svatostánku, a k němu přidruženého nového bytu pro jeho správce.

Ač se zdá, že evangelická církev prošla okresním „sítím dějin“ tak říkajíc hladce, není tomu tak. Výraznější čistky musely evidentně proběhnout i ve struktuře této církve, a to na samotné špičce pyramidy – na postu předsednickém. Předešlý předseda staršovstva a kurátor sboru byl nahrazen novým z důvodu „neochoty spolupráce, přijetí pokrokového myšlení a negativního ovlivňování zbylých členů“.¹⁷⁵ V této části práce můžeme, v porovnání s obecným kontextem, vidět drobnou odchylku. Jak bylo v kontextuální části nastíněno, v počátcích nového politického zřízení neměli evangeličtí duchovní se státem výraznější problém. Je však otázkou, zda tato personální obměna neskrývala osobní antipatie a zda šlo skutečně o nemožnost s duchovním vyjít tak, jak to bylo možné s jinými evangelickými duchovními.

Koncem roku 1950 došlo v rámci církve českobratrské evangelické ještě k jednomu, poslednímu a zcela zásadnímu zásahu v otázce personální. Staršovstvem nově zvolený

---

¹⁷³ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, českobratrská církev evangelická, zápis ze schůze 6. ledna 1952.

¹⁷⁴ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, zápis ze schůze 23. července 1952.

¹⁷⁵ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, přehled o náboženském sboru 24. července 1952.

a úřadem schválený diákon nastupuje do funkce dne 1. listopadu¹⁷⁶, a právě na nového diákona byl vypracován i vůbec první posudek v rámci záznamů. Církevní tajemník se o diákonovi nevyjadřuje nijak negativně, spíše naopak zmiňuje ochotu pomoci a dobrotivost, a do budoucna předpokládá spolupráci.¹⁷⁷ V průběhu následujícího roku zjišťujeme, že se stal vikářem, takže povýšil, ale také velmi cenným informátorem o celkovém dění ve sboru pro církevní úřad.¹⁷⁸ Specifičnost této situace spočívá ve dvou věcech – jednak zde můžeme vidět evidentně cílenou snahu o dosazování duchovních, kteří budou ochotni s orgány spolupracovat, a jednak jasný kariérní růst jakožto odměnu za ochotu spolupracovat a být infiltrátorem ve sledované hierarchii. V tomto ohledu lze také citovat církevního tajemníka, konkrétně tato slova: „... snažil jsem se, aby v čele sboru stáli lidé vyhovující co možno nejlépe dnešním potřebám lidově demokratického zřízení“. Je zřejmé, že i v nepočetném sboru je třeba mít své příznivce, a i sbor církve evangelické prošel jistým pročištěním.¹⁷⁹

Velmi výhodná pozice pro okresní církevní oddělení spočívala v tom, že velká část členů evangelické církve v Příbrami, oproti pouze malé části „různých měšťáckých elementů a boháčů“, byli povoláním dělníci. Nebylo tedy natolik těžké svojí ideologií a filozofií tuto skupinu lidí oslovovat. Nehledě na to, že členská základna z většiny dělnického původu, a hlavně z dělnických poměrů byla pro úřad tvárným materiálem, se kterým se dalo velmi dobře pracovat.

Staršovstvo českobratrské církve evangelické bylo vcelku bezproblémovým subjektem. Co do politické příslušnosti, ve většině případů se jednalo o členy Komunistické strany, především také samotný nově zvolený předseda staršovstva. Vzhledem k takovéto situaci pak není ani tolik překvapivé, že církevní tajemník velmi dobře hodnotí i zájem a ochotu spolupracovat, a další faktory, jež dle vzorových formulářů měly být zjišťovány.¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 199, str. 6.

¹⁷⁷ Tamtéž, str. 8.

¹⁷⁸ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, českobratrská církev evangelická, přehled o náboženském sboru 24. července 1952

¹⁷⁹ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, přehled o náboženském sboru 24. července 1952.

¹⁸⁰ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, přehled o náboženském sboru 24. července 1952.

4.5 Židovská obec

Židovská obec byla v rámci regionu nejmenší co do počtu věřících i duchovních. I přes antisemitské postoje Sovětského svazu a celkového ducha doby, židovská obec v Příbrami, byť ve velmi skromném počtu, nadále fungovala a ani archiv neskrývá žádné záznamy o tom, že by došlo k nějakým výrazným střetům. Židovská obec se ve své malosti tak zdála být jako poměrně poklidnou, bezproblémovou obcí, i přes následné postoje Sovětského svazu a jeho politiky.

Co se týče archivních záznamů k vývoji obce židovské, je jich poskrovnu. Prakticky jediný pramen, který lze v rámci fondu dohledat, je charakteru majetkového.¹⁸¹ Prostory honosné synagogy pro malý počet věřících nebyly využívány k náboženským účelům židovské obce. Z velké části prostory využíval Okresní národní výbor od roku 1946, a to pro umístění jednak sbírek městského muzea, jednak hospodářských provozů. Město využívalo prostor synagogy bez nájemní smlouvy¹⁸², těžko však zjistit, do jaké míry židovská obec s tímto krokem souhlasila či nikoli. Sama se však vyjadřovala tak, že prostory nabídla.¹⁸³ Synagoga městu sloužila až do roku 1969, kdy proběhla její řízená demolice. Nutno podotknout, že tento krok neměl žádný ideologický či politický kontext – dlouhodobý nezájem na údržbě budovy vedl k tomu, že synagoga musela být stržena z bezpečnostních důvodů.¹⁸⁴

Kromě světských účelů propůjčila příbramská židovská obec některé své prostory synagogy i jiným sborům a farnostem. Konkrétně obec prostory poskytla sboru církve československé, minimálně od první poloviny roku 1950. V dopise ze dne 24. srpna 1950 je jasná zmínka o tom, že zástupci církve československé žádají o dodatečné zařazení údržby příbramské synagogy do investičního plánu pro rok 1951. Argumentují tím, že jim židovská obec některé prostory synagogy poskytla k účelům bohoslužebným i výchovným.¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 200, str. 13.

¹⁸² ČERNÁ, Ivana, Aneta PLZÁKOVÁ, Michal PROFANT, Věra SMOLOVÁ a Josef VELFL. *Synagoga v Příbrami a místní židovské obyvatelstvo*. Příbram: Město Příbram, 2015. Str. 22–25.

¹⁸³ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 200, str. 13.

¹⁸⁴ ČERNÁ, Ivana, Aneta PLZÁKOVÁ, Michal PROFANT, Věra SMOLOVÁ a Josef VELFL. *Synagoga v Příbrami a místní židovské obyvatelstvo*. Příbram: Město Příbram, 2015. Str. 22–25.

¹⁸⁵ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 198, str. 1069.

4.6 Situační hlášení 27. června 1953

Závěrečným dokumentem shrnujícím církevně politickou situaci a náboženské poměry v Příbrami je velmi obsáhlé hlášení krajskému církevnímu oddělení z 27. června 1953. Poskytne nám vcelku detailní analýzu situace v regionu v roce 1953, který je konečnou fází analyzovaného období.

Měnová reforma z téhož roku měla evidentně dopad tak silný, že i okresní církevní oddělení bylo v květnu vyzváno, aby církevní tajemník v dalším hlášení zanalyzoval mínění o měnové reformě mezi duchovními. Ti měli následně zhodnotit i postoj lidí přicházejících na faru. Církevní oddělení je tedy stále intenzivněji motivováno ke kontrole i jiných aspektů než jen církevních.¹⁸⁶ Vývoj je vcelku dosti podobnou paralelou k celorepublikovému vývoji, jak bylo uvedeno v závěru kontextuální části práce. Stejně tak je zde zcela evidentní omezení četnosti situačních hlášení – toto je totiž prvním za rok 1953, které bylo vyšším kruhům zasláno.

Pro potřeby této práce a pro představení problematiky regionu je nejdůležitější částí dokumentu zhodnocení obecných poměrů v otázce církevní, neboť dokument je celkovým hodnocením všech církví jednotlivě. Jako první se podívejme na církev římskokatolickou. Příbramští katoličtí kněží byli v této fázi dějinného vývoje již víceméně nakloněni státnímu zřízení. Duchovní byli vesměs bezproblémoví, což lze zcela jednoznačně připisovat faktu, že všechny důležité posty již prošly očistkou. Co však příbramské církevní oddělení stále nechávalo v rozpacích, byli samotní věřící – dle slov církevního tajemníka již „prohlédli“ náklonnost kněží ke stávajícímu režimu, takže část věřících obyvatel, kteří se stále nehodlali smířit s proměnou politické situace, odmítali duchovní přijmout. Nutno podotknout, že v roce 1953 jsou to případy, v porovnání s předchozími léty, spíše ojedinělé. Je ale znát, že tento problém zkrátka stále není zcela vyřešen, oproti umravnění zástupců církve.¹⁸⁷

Sympatie věřících v regionu si tedy stále úřady moc nezískaly, a nelibost dokazovalo i stabilní množství účastníků na mších během let. I přesto, že v kostelích už nekázali slovo boží „jejich“ faráři, církevní rituály si nenechali vzít. Velkou výjimkou byla farnost Svatá Hora. Počet návštěvníků zde během posledních tří let výrazně klesl. Zde věřící z řad „problémových“ občanů opravdu zcela ztratili důvěru ve své průvodce a zahájení spolupráce mezi správou Svaté Hory a církevním oddělením v nich vzbudilo velmi silnou

---

¹⁸⁶ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

¹⁸⁷ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

nechuť, která je donutila se stáhnout.¹⁸⁸ Příčinou může být jednak snaha úřadu na tuto farnost dosadit opravdu spolehlivé správce, jednak fakt, že pomalu klesal i počet poutí, od nichž se návštěvnost Svaté Hory odvíjela.

Druhou výraznou institucí sledovanou okresním církevním oddělením byla bez pochyb církev československá, u které se taktéž podařilo vytvořit na okresní úrovni silnou spolupracující základnu. Pole působnosti se dle dochovaných slov církevního tajemníka zmenšuje a mnoho lidí z církve vystupuje. Opět lze sledovat jistou paralelu mezi regionálním a obecným vývojem – ztráta atraktivity církve v celorepublikovém měřítku měla dopad na celou československou církev, a situace v okrese, kde panovala poměrně klidná situace, na vývoji nic nezměnila.¹⁸⁹

Ani s českobratrskou církví evangelickou nebyly v roce 1953 žádné problémy. Konflikty se s církví přestaly tvořit od té doby, co došlo k obměně vedení (konkrétně kurátora sboru a předsedy staršovstva v jedné osobě), stejně jako katolické církve.¹⁹⁰

V tomto hlášení lze také dohledat informace o vývoji židovské obce. Židé neměli v regionu velké zastoupení po celé sledované období, ostatně stejně tak nebyla židovská obec početná ani v rámci celé republiky. Ať už je motivoval strach, vyčerpání, či prostě snaha o pasivitu, příbramští židé se nijak hlasitě neprojevovali ani na počátku, tedy po únorovém převratu 1948, ani v průběhu let. Není tak překvapením, že rok 1953 není ničím novým v otázce vztahů církevního oddělení s židovskou obcí.¹⁹¹

V roce 1953 enormně, oproti létům předešlým, upadá zájem o náboženskou výuku – duchovní odmítají vyučovat, rodiče odmítají své děti do výuky přihlašovat. Ani děti vzdělání výrazněji nevítají, a pokud jsou do výuky přihlášení, z velké části ji sabotují. Jediná církev, která ve vyučování nepolevila a stále se aktivně angažovala (a prakticky by se dalo říct, že jako jediná také opravdu začala), byla církev československá. Ani ti však, i přes svoji snahu a iniciativu, nedokázali dostatečně nalákat mládež do církevního vzdělávání, či přesvědčit rodiče, že výuka za možné problémy stojí.¹⁹²

---

¹⁸⁸ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

¹⁸⁹ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

¹⁹⁰ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

¹⁹¹ Tamtéž, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

¹⁹² Tamtéž, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

Poslední proměnnou, kterou lze na konci definovaného období analyzovat a zhodnotit, jsou statistické změny v otázce počtu věřících v rámci jednotlivých církví. Porovnání statistických záznamů nás přiměje dospět k závěru, že i přes to, že věřící byli i nadále skupinou, která nebyla lehce ovlivnitelná, a že byli často spíše rozhořčeni administrativními postupy, než že by se se změnami sžili, počet vystoupivších ze všech církví v průběhu let markantně rostl. Jen pro porovnání, v roce 1950 úřad eviduje celkem 72 konverzí (nutno zdůraznit, že šlo o konverze i mezi jednotlivými církvemi)¹⁹³, v roce 1952 už záznamy evidují celkem 208 pouze vystoupivších. V roce 1953 pak již v polovině roku církevní oddělení zaznamenalo celkem 166 případů. Je ale nutné přidat poznámku, že velká část těchto vystoupivších byli spíše zaměstnanci okresního výboru, či členové Sboru národní bezpečnosti.¹⁹⁴ Tato politice ne zcela lichotící poznámka nám však opět umožňuje udělat prostup do obecného kontextu dějin církevní politiky v Československu. Jak bylo uvedeno v závěru kontextuální části, v roce 1953 se začal klást větší důraz na to, aby členové strany byli „čistí“, tedy aby nebyli členy žádné církve. I zde v rámci okresních úřadů lze tedy tuto tendenci najít a konstatovat, že tato fáze vývoje byla v okrese totožná.

---

¹⁹³ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 202, str. 61 a 75.

¹⁹⁴ Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490, českobratrská církev evangelická, hlášení 27. června 1953.

5. Závěr

Bakalářská práce měla za cíl analyzovat vývoj církevní politiky v Československu v letech 1948 až 1953 a vývoj této politické struktury na okresní úrovni, a následně komparaci těchto dvou analýz popsat možné podobnosti či odlišnosti v okrese Příbram. Kladla si otázku, jak moc region ovlivnilo, že byl významným poutním centrem, s čímž byla spojena i jeho silná religiozita.

O vývoji správních orgánů a příslušných úřadů asi nelze polemizovat. Okresní správa byla v díkci státního sektoru a logicky tedy nebylo ani možné hledat velké výjimky v její organizaci. Existovalo tedy okresní církevní oddělení v rámci okresního národního výboru, jehož činnost řídil primárně okresní církevní tajemník. Je však dobré zmínit, že ač bylo oddělení pod záštitou okresní správy, na její činnost primárně dohlížel Státní úřad pro věci církevní. Církevní politika byla schvalována tzv. okresní církevní pětkou, jejímiž členy byli nejdůležitější představitelé okresní správy. Jedinou odlišnost a specifičnost, kterou v tomto ohledu okresní církevní politika měla, byla intenzivnější kontrola vzhledem k poutnímu místu celorepublikového významu, Svaté Hoře. V otázce hnutí Katolické akce nebyla ani v okrese Příbram viditelná efektivní angažovanost.

Stejně jako obecně v celém Československu, i v příbramském okrese měla největší moc a vliv římskokatolická církev. V okrese konsenzus posilovala činnost Svaté Hory. Začátek byl nesnadný, i region měl své „problémové“ kněží, se kterými bylo nutné učinit rychlý proces, aby se otevřela cesta ke spolupráci a mohlo započít postupné podmaňování církve státem. Někteří kněží byli zatčeni, někteří přeloženi do jiných farností v republice. V roce 1950 už i okres zaznamenává umírnění revolty, takže mohl přistoupit k cestě hovorů a agitace. Měsíční schůze s představiteli katolické církve dávaly úřadům prostor pro manipulaci a formování „nové elity“, kdy nejčastějšími tématy jednání byly politika, ideologie a hospodářství. Velkým otazníkem byl i vývoj samotné Svaté Hory. Okresní církevní oddělení se zprvu snažilo ji držet při životě, aby zcela nepobouřilo místní i všechny příchozí. Církevní život však podlehl době a zájem o poutní místo opadl tak říkajíc setrvačností.

V případě nekatolických církví jsou v okrese nejvíce patrné stopy československé církve a českobratrské církve evangelické. Církev československá měla vzhledem k dobrým vztahům se státní mocí vcelku výhodnou pozici. Důležitým plusem byl fakt, že mnoho věřících bylo členy komunistické strany a opačně spoustu zástupců vyšších postů v rámci

Státního úřadu pro věci církevní bylo vyznavači československé církve. V rámci celé republiky lze nalézt případy perzekuce i v řadách této církve, příbramský okres však není příkladem. Kněží československé církve v Příbrami byli „vzornými straníky“, nebo alespoň neproblémovými.

Československá církev evangelická, v okrese nevelmi početná, naopak proti československé církvi zásahy ve svých řadách zaznamenala, což však nelze zcela komplexně spatřovat v celorepublikovém vývoji. Příbramská církev evangelická prošla několika obměnami „v zájmu hladké spolupráce“, což pak dovedlo církev spolu s okresním církevním oddělením k úzké komunikaci a bezproblémovým vztahům.

Poslední sledovanou složkou církevního života byla židovská obec, vzpomínající se z hrůz druhé světové války. Minulost ovlivnila vůbec početnost a v té návaznosti i vliv a možnosti židovské obce. Na celorepublikové úrovni už lze jen s obtížemi dohledat dynamičtější vývoj, vyjma události soudního procesu s Rudolfem Slánským. Okres se v tomto směru nijak výrazně nelišil. Rozdíl lze však spatřovat v tom, že ze záznamů nejsou evidentní rysy antisemitské politiky. Židé byli nepodstatnou komunitou, bez sebemenšího vlivu, která navíc spolupracovala. Lze zde sledovat i jistou pasivitu, která vedla k přijímání rozhodnutí úřadů bez větších známek snah o jednání apod.

Závěrečný rok 1953 už pokračoval v duchu zkrocení církevního života a plného ovládnutí. Omezování Státního úřadu pro věci církevní se projevilo na okresní úrovni a v rámci činnosti okresního církevního tajemníka – menší intenzita situačních hlášení, méně práce, a v rámci využití vyhasínajících pravomocí ještě poslední záblesky snah s církevním životem manipulovat. Stejně tak můžeme sledovat, že stejně jako po celé republice, i zde tendence zasahovat do církevní politiky v souladu se zrovnoprávněním církví upadá a začíná politika nepřátelství se všemi církvemi, nikoli vyhroceného přístupu spíše ke katolické církvi než ke všem ostatním. Stejně tak se zde projevuje apel na straníky, ale hlavně příslušníky úřadů, aby z jednotlivých církví vystoupili.

V závěru tedy práce dochází k faktu, že projevy doby, které charakterizuje obecný historický vývoj církevní politiky Československa je podobný, s drobnými odchylkami. Lze říci, že teze o speciálních postupech vzhledem k poutnímu místu nebyla mylná, a že církevní úřady se tomu v jednotlivých okresech přizpůsobovaly. Komunisté si byli vědomi, jaká specifická se v těchto významných centrech ukrývá, a že je nutné k těmto místům přistupovat s obezřetností.

Dalo by se říci, že Svatou Horu lze v okrese vnímat trošku jako jakýsi stát ve státě, kde si bez pochyb i samotní kněží uvědomovali, že sílu jejich hlas opravdu má. Je také důkazem, že se velmi rychle potvrdily i obavy komunistů z řeholních řádů, které měla řešit zmiňovaná Akce K. Otázkou zůstává, zda svatohorští buřiči motivovali i dění v jiných okresních farnostech, nebo ty byly motivovány už jen obecným faktem, že katolická církev je mocná. Tak či onak, pro příbramské katolíky nastalo období vzdoru, které však alespoň na chvíli otevřelo dveře ostatním církvím.

Dějiny okresu jsou v tomto ohledu velkým paradoxem. Historicky kališnická, utrakvistická Příbram se v průběhu 17. století velmi silně bránila příchodu jezuitů a předání církevního života do jejich rukou. Sžití s katolickým světem bylo bolavým tématem. Když se však příbramští přeorientovali a církevní život plně podřídili víře katolické, opět přichází „vyšší moc“, jenž má ambice bořit zaseté tradice. Příbramští tak možná už navždy budou muset hájit svou víru, ať už jako utrakvisté, katolíci nebo pod úplně jinou církví.

6. Seznam zdrojů

Archivní prameny

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 196.

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 197.

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 198.

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 199.

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 200.

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 201.

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 202.

Státní okresní archiv Příbram. Okresní národní výbor Příbram 1945–1990, inv. č. 490.

Legislativní dokumenty

Nařízení vlády č. 139/1949 Sb., o organizaci lidové správy v okresech [online]. 2020 [Cit. 6. 5. 2020] Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/1/21527/1/2>.

Literatura

BALÍK, Stanislav, Jiří HANUŠ. *Katolická církev v Československu 1945-1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

BERGEROVÁ, Natalia, ed. *Na křižovatce kultur: historie československých Židů*. Praha: Mladá fronta, 1992.

BOHÁČ, Zdeněk, Násilné zrušení řeckokatolické církve na počátku 50. let v Československu. In: HANUŠ, Jiří, Jan STRÍBRNÝ, ed. *Stát a církev v roce 1950*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.

ČERNÁ, Ivana, Aneta PLZÁKOVÁ, Michal PROFANT, Věra SMOLOVÁ a Josef VELFL. *Synagoga v Příbrami a místní židovské obyvatelstvo*. Příbram: Město Příbram, 2015.

DEMEL, Zdeněk. *Pod dohledem církevních tajemníků: omezování činnosti katolické církve v Československu 1945-1989 na příkladu jihočeského regionu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008.

DINUŠ, Peter. *Československá církev evangelická v agenturním rozpracování StB*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2004.

FRANKOVÁ, Anita. *Historie Židů v Čechách a na Moravě: průvodce expozicí: od emancipace do současnosti*. Praha: Židovské muzeum, 2005.

JINDRA, Martin. *Strážci lidskosti: dvanáct příběhů příslušníků Československé církve (husitské) vězněných po únoru 1948*. Praha: Náboženská obec Československé církve husitské na Starém Městě, 2007.

JINDRA, Martin. *Církev československá (husitská) v období komunistické totality*. In: BUTTA, Tomáš. *90 let Církve československé husitské: sborník*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010.

KAPLAN, Karel. *Stát a církev v Československu v letech 1948-1953*. Brno: Doplněk, 1993.

MATĚJČKA, Ondřej. *Čeští evangelíci a Komunistická strana Československa (30.–60. léta 20. století)*. In: RUMIL, Ondřej, ed. *K svobodě je dlouhé putování: sborník příspěvků z kurzu pro kazatele a kazatelky ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 26.-30. ledna 2009*. Benešov: EMAN, 2010.

TRETERA, Rajmund Jiří. *Stát a církve v České republice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Právo, 2002.

VAŠKO, Jan. *Přehled a charakteristika církevních procesů padesátých let*. In: *Církevní procesy padesátých let: [sborník příspěvků z konference pořádané Českomoravskou generální delegaturou Řádu karmelitánů, Českou křesťanskou akademií a Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským 21.-22.5.2002 v Praze]*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

VAŠKO, Václav. *Dům na skále: Církev bojující : 1950–květen 1960*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.

VLČEK, Vojtěch. *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004.

Periodika

BURSÍK, Tomáš. Okresní výbor KSČ v Příbrami a jeho místo ve struktuře aparátu Komunistické strany Československa v letech 1948-1955. In: *Podbrdsko : sborník Státního okresního archivu v Příbrami*. Příbram: SOA Praha – Státní okresní archiv Příbram, 2005, č. 5, str. 117–147.

Závěrečné práce

KEMPNÁ, Beata. *Církevní politika komunistického režimu na Severní Moravě (se zaměřením na region Jesenícko) v letech 1950–1956*. Olomouc, 2013. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.